

Opinnäytetyö (YAMK)

Kulttuuriala, Kulttuurihyvinvointi

2023

Aura Leskinen

**Narratiivisen lähestymistavan
hyödyntäminen erityisherkkyyttä
käsittelevän lastenkirjan
muotoiluprosessissa**

TURKU AMK
TURKU UNIVERSITY OF
APPLIED SCIENCES

Opinnäytetyö (YAMK) | Tiivistelmä

Turun ammattikorkeakoulu

Kulttuuriala, Kulttuurihyvinvointi

2023 | 69 sivua

Aura Leskinen

Narratiivisen lähestymistavan hyödyntäminen erityisherkkyyttä käsittelevän lastenkirjan muotoiluprosessissa

Kehittämishankkeena toteutetun opinnäytetyön päätavoitteena on erityisherkkyyttä käsittelevän lastenkirjan muotoiluprosessin kehittäminen. Alatavoitteina ovat erityisherkkyyden ilmiötä käsittelevän kokemustiedon sekä lastenkirjan toteuttamiseen liittyvän tiedon kerääminen ja analysointi. Opinnäytetyön ytimessä on lisäksi erityisherkin lapsen osallisuuden vahvistumisen ja identiteetin muotoutumisen näkökulma. Näihin tavoitteisiin pyrittiin narratiivisen analyysin ja aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Kehittämishankkeen osana toteutettiin kyselytutkimus sekä Reetta Niemelän ja Maria Viljan asiantuntijahaastattelut teemahaastatteluina.

Kyselyyn vastauksia saatiin 37. Kyselyaineiston pohjalta muotoutui neljä avaintemaa: Aistiärsykkeistä väsyminen, turvallisuuden tunne, voimakkaat tunnekokemukset ja erillisyyden tunne. Aineiston pohjalta osallisuuden vahvistamisen näkökulmasta riskitekijöiksi havaittiin riskit syrjäytymiselle ja välttämiskäyttäytymiselle sekä herkin lapsen eheän identiteetin rakentumisen estymiselle. Arkkityypit muotoiluprosessin kehittämiseksi ovat luonto- ja eläinaktivisti, toisten tunteiden tulkitsija, mielikuvitusmatkailija, turvallisuuden tavoittelija, oikeustaistelija ja oman tilan tarvitsija. Asiantuntijahaastattelut tuottivat tietoa mm. omakohtaisen kokemuksen hyödyntämisestä, metaforien käytöstä puheeksi ottamisen tukena sekä turvallisen tilan luomiseen liittyen.

Asiasanat:

Erityisherkkyyys, lastenkirjallisuus, identiteetti, osallisuus, kulttuurihyvinvointi

Master's Thesis | Abstract

Turku University of Applied Sciences

Arts and culture, Creative wellbeing

2023 | 69 pages

Aura Leskinen

Utilizing a Narrative Approach in the Design Process of a Children's Book Addressing Highly Sensitivity

This thesis aims to enhance the design process of a children's book addressing Highly Sensitivity. The primary objective is to refine the formulation of the design process, with secondary goals encompassing the collection and analysis of experiential knowledge related to highly sensitivity phenomena and information pertinent to the creation of children's literature. The core focus of the thesis lies in the perspective of strengthening the inclusion and identity formation of a sensitively attuned child. These objectives were pursued through narrative analysis and data-driven content analysis.

As part of the development project, a survey was conducted, alongside expert interviews with Reetta Niemelä and Maria Vilja. Responses from 37 participants were obtained through the survey, leading to the identification of four key themes: fatigue from sensory stimuli, a sense of security, intense emotional experiences, and a feeling of separateness. From the data, risk factors for strengthening inclusion were identified, including risks of social exclusion, avoidance behavior, and the risk of hindering the formation of a coherent identity in a sensitively attuned child. Narrative archetypes for the enhancement of the design process were identified as nature and animal activist, interpreter of others' emotions, imaginative traveler, seeker of security, advocate for justice, and a need for personal space. Expert interviews provided insights into the use of metaphors as aids in communication, and the creation of a safe space.

Keywords:

Highly Sensitivity, children's literature, identity, inclusion, creative wellbeing

Sisältö

1 Johdanto	6
2 Erityisherkkyyden ilmiönä	9
2.1 Erityisherkkyyden ja lapset	10
2.2 Yhteistyökumppanina HSP Suomi ry	12
2.3 Erityisherkkyyden teema lasten kuvakirjoissa	12
3 Kulttuurihyvinvointi	14
3.1 Lastenkulttuuri ja lasten kulttuurihyvinvointi	16
3.2 Kirjallisuuden ja lukemisen hyvinvointivaikutuksia	17
4 Erityisherkkään lapsen osallisuuden ja identiteetin vahvistaminen	19
4.1 Lasten kulttuurinen osallisuus	20
4.2 Lukutilanne herkän lapsen osallisuutta vahvistamassa	21
4.3 Identiteettitarinat herkän lapsen identiteetin vahvistamisessa	23
5 Kehittämishankkeessa käytetty tutkimusasetelma	24
5.1 Kehittämishankkeen tutkimuskysymykset	24
5.2 Laadullinen tutkimus	25
5.3 Aineistojen keruu	26
5.4 Aineistojen analysointi	28
6 Empiirisen tiedonhankinnan tulokset	31
6.1 Kyselyaineiston pohjalta muodostuneet avaintemat	34
6.1.1 Osallisuuden näkökulmasta keskeisimmät teemat	36
6.1.2 Identiteetin vahvistumisen näkökulmasta keskeisimmät teemat	37
6.2 Kyselyaineiston pohjalta muodostuneet narratiiviset arkkityypit	38
6.2.1 Luonto- ja eläinaktivisti	39
6.2.2 Toisten tunteiden tulkitsija	40
6.2.3 Mielikuvitusmatkailija	41
6.2.4 Turvallisuuden tavoittelija	42
6.2.5 Oikeustaistelija	43

6.2.6 Oman tilan tarvitsija	44
6.3 Asiantuntijahaastattelut lastenkirjan muotoiluprosessin tukena	45
6.3.1 Omakohtaisen kokemustiedon hyödyntäminen kirjaprosessissa	46
6.3.2 Turvallisen tilan ja osallisuuden luomisen keinot lastenkirjoissa	47
6.3.3 Samaistuminen ja metaforat puheeksi ottamisen tukena	50
6.3.4 Narratiiveista kuviksi ja saduiksi muotoutuva tieto	51
7 Yhteenveto	53
8 Pohdinta	56
Lähteet	59

Liitteet

- Liite 1. Webropol- kyselylomake
- Liite 2. Suostumuslomake
- Liite 3. Teemahaastattelun runko
- Liite 4. Ensimmäinen teemoittelu
- Liite 5. Kaavio riskitekijöihin ja niiden hallintaan liittyen

Kuvat

- Kuva 1. Kyselyaineiston kautta muodostuneet vahvuudet ja hyväksi todetut toimintamallit sekä selviytymiskeinot 33
- Kuva 2. Kyselyaineiston pohjalta muotoutuneet narratiiviset arkkityypit 39

Taulukot

- Taulukko 1. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin kautta muotoutuneet osallisuuden vahvistamisen ja lapsen identiteetin kehittymisen kannalta keskeisimmät avainteemat, alateemat ja riskitekijät 35

1 Johdanto

Herkän lapsen vapaa-ajassa tulisi olla tilaa luovuudelle, leikille sekä tyhjille hetkille, jotta lapsella on riittävästi aikaa palautua ja rentoutua arjen kuormituksista. Herkillä lapsilla on tapana nauttia luovista toiminnoista: rikas sisäinen maailmaa mahdollistaa musiikkiin, kuvalliseen ilmaisuun ja tarinoihin eläytymisen sekä uppoutumisen. (Heiskanen 2022, 175.) Lastenkirjoja voidaankin pitää tärkeinä työvälineinä sekä lapsille itselleen, mutta myös heidän vanhemmilleen, kun halutaan opetella rauhallisen tilan luomista tai itsensä kanssa olemista ja itsensä hyväksymistä. Lastenkirjat antavat lisäksi lasten vanhemmille mainion keinon tutustua lapsensa sisäiseen maailmaan. Lapsen kanssa luetusta kirjasta keskustellessa, lapsella on mahdollisuus avata omaa sisintään ja lapsen mieltä mahdollisesti askarruttavia asioita. Näitä esille nousseita teemoja voidaan lastenkirjan kautta tarvittaessa työstää turvallisesti yhdessä lapsen kanssa. (Heikkilä–Halttunen 2015, 221–222.) Lastenkirjat toimivat näin ollen omaan mielikuvitusmaailmaan uppoutumisen lisäksi myös tärkeinä lapsen kasvun alustoina sekä vuorovaikutuksen välineinä.

Lastenkirjojen kautta on lisäksi mahdollista muodostaa samaistuttavia vertaiskokemuksia ja sitä kautta vahvistaa lapsen osallisuutta sekä tukea lapsen identiteetin eheää kehittymistä. Edellä mainittujen seikkojen valossa lastenkirjalla onkin useita lapsen hyvinvointia tukevia merkityksiä ja tämän tiedostaen lastenkirjan suunnitteluun kannattaakin paneutua huolella.

Tässä kehittämishankkeena toteutettavassa opinnäytetyössä päätavoitteena on kehittää erityisherkillä lapsille suunnatun lastenkirjan muotoiluprosessia. Tähän pyritään lastenkirjan ytimessä olevan erityisherkkyyden ilmiön ominaispiirteitä kartoittamalla sekä kirjan muotoiluprosessia hahmottelemalla. Varsinainen lastenkirjan toteutus on kuitenkin rajattu tämän kehittämishankkeen ulkopuolelle, jotta kehittämishanke pysyisi opinnäytetyön tavoitteisiin nähden laajuudeltaan kohtuuden rajoissa. Kehittämishankkeen alatavoitteena on erityisherkkyyteen liittyvän kokemustiedon kerääminen, erityisherkillä aikuisille suunnatun kyselyn avulla. Kyselyn tavoitteena on selvittää erityisherkkien

aikuisten lapsuusajan kokemuksia erityisherkkyyden ilmiöön liittyen. Kyselyn kysymykset liittyvät keskeisesti kouluympäristön tapahtumiin, erilaisiin vuorovaikutustilanteisiin, erityisherkkyyden ilmiöön liitettyihin vahvuuksiin ja haasteisiin sekä haastavissa tilanteissa hyväksi todettuihin toimintamalleihin ja selviytymiskeinoihin. Kyselyaineiston pohjalta muodostuneita kertomuksia on tarkoitus hyödyntää osana erityiselle lapselle suunnatun lastenkirjan muotoiluprosessin. Erityisherkkyyden ilmiöön liittyvän kokemustiedon kerääminen on tärkeää, sillä muotoiluprosessin tavoitteena on suunnitella ja kehittää erityiselle lapselle kirjan avulla samaistuttavia vertaiskokemuksia herkän lapsen kasvun ja identiteetin vahvistamiseksi. Erityisherkkyyks voi olla upea piirre ihmisessä ja se usein mahdollistaa esimerkiksi voimakkaita empatian kokemuksia ja herkkyyttä luovuudelle. Näitä ja muita vahvuuksiksi usein luokiteltuja piirteitä tukemalla sekä herkkyyteen liitettyjä, haasteiksi koettuja, piirteitä ymmärtämällä on mahdollista tukea erityisherkän lapsen eheää minäkuvaa sekä tarjota herkälle lapselle samaistuttavia identiteettitarinoita oman identiteetin vahvistamiseksi.

Samaistumispintaa tarjoavia suomenkielisiä lastenkirjoja on herkille lapsille tarjolla vain vähän. Siksi koen, että on tärkeää kehittää lastenkirja, joka huomioi tarinankerronnassa erityisherkän lapsen sisäistä sekä ulkoista maailmaa. Terapeuttisia elementtejä sisältävissä saduissa on asioita, joiden toivotaan koskettavan lukijaa tunnetasolla. Hänen on mahdollista käydä läpi vaikeuksia tai vaikkapa menetyksiä mielikuvitukseensa tukeutuen sekä löytää omista kokemuksistaan yhtäläisyyksiä satujen tapahtumiin sekä satujen henkilöihin. (Ylönen 2000, 63.) Näin ollen tämän kehittämishankkeen tavoitteena on ymmärtää ja analysoida herkkyyden teemaan liittyviä kertomuksia, joista uudelleen muotoilemalla ja tarinoita yhdistelemällä on tarkoitus saada aikaan eheä ja kokonaisvaltainen erityisherkkyydestä kertova tarina, johon erityisherkän lapsen olisi helppo samaistua.

Näen tässä kehittämishankkeessa useita hyötynäkökulmia. Yksilötasolla hyötynä voidaan pitää edellä mainittua samaistumiskokemusta ja kirjan roolia herkän lapsen hyvinvoinnin tukena. Yhteisö- ja yhteiskuntatasolla kirjan hyödyt voidaan nähdä mm. erityisherkkyyden ilmiön tietoisuuden lisäämisen

näkökulmasta. Kirjaa yhdessä lukemalla voidaan lisätä herkän lapsen sisäisen sekä ulkoisen maailman ymmärtämistä, jolloin ilmiöön liittyviä persoonallisuuspiirteitä on helpompi ymmärtää. Erityisherkkyyks on ilmiönä tällä hetkellä hyvin ajankohtainen ja erityisherkkyyden piirteitä tunnistetaan lapsissa koko ajan yhä enemmän. Aiheen tärkeydestä sekä ajankohtaisuudesta kertoo lisäksi se, että aihe on noteerattu viime aikoina myös lastenkirjailijoiden ja kustantajien keskuudessa ja kuluneen kahden vuoden aikana herkkyyden ja aistisherkkyyksien teeman ympärillä on ilmestynyt neljä uutta lastenkirjaa. Myös mediassa erityisherkkyyden teema on ollut viime aikoina paljon esillä.

Tässä kehittämishankkeessa tarvittavaa aineistoa keräsin laadullisena tutkimuksena. Toteutin erityisherkkyyden teemoja kartoittavan kyselyn ja tein kaksi asiantuntijahaastattelua. Kyselyaineisto oli suunnattu erityisherkkille aikuisille. Kyselyaineisto analysoitiin sekä jäsenneltiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin ja narratiivisen analyysin keinoin. Sisällönanalyysin kautta kyselyaineistoa teemoitettiin keskeisiin aineiston pohjalta syntyneisiin avainteemoihin. Tämän jälkeen kyselyaineistoa analysoitiin lisäksi narratiivisen analyysin avulla ja kyselyaineisto jäsenneltiin analyysin kautta muotoutuneisiin herkkyyden persoonallisuuspiirteitä kuvaaviin narratiivisiin arkkityyppeihin. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin sekä narratiivisen analyysin myötä muodostui kyselyaineistoon perustuva, tuloksia kuvaava kokonaisuus.

Tämän kehittämishankkeen osana haastattelin myös lastenkirjailijoita Maria Viljaa ja Reetta Niemelää, jotka molemmat ovat julkaisseet kirjoja herkkyyden teemaan liittyen. Haastattelut toteutin teemahaastattelujen avulla. Näiden asiantuntijahaastattelujen tarkoituksena oli kerätä asiantuntijatietoa erityisherkkyyttä käsittelevän lastenkirjan muotoiluprosessia ajatellen. Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina Turussa ja Helsingissä. Asiantuntijahaastatteluaineiston litteroin ja poimin aineistosta kehittämishankkeen kannalta tärkeimpiä huomioita ja sen jälkeen jäsenin ja teemoitin aineiston tämän kehittämishankkeen tarpeiden mukaisesti neljään muotoiluprosessia tukevaan teemakokonaisuuteen.

2 Erityisherkkyyden ilmiönä

Erityisherkkyyden terminä on varmasti tullut monille tutuksi viime vuosien aikana, mutta erityisherkkyyden ominaisuuksiin liittyy edelleen myös paljon väärinkäsityksiä. On hyvä täsmentää, että kyseessä ei ole neurologinen häiriö tai erityiskohtelua vaativa hankala persoonallisuustyyppi, kuten jotkut ihmisistä tuntuvat ajattelevan (Bowellan 2020). Erityisherkkyyden (HSP, Highly Sensitive Personality) tarkoittaa ihmisen hermoston tavallista herkempää reagoitua erilaisiin aistiärsykkeisiin sekä näiden ärsykkeiden syvällistä prosessointia. Erityisherkkyyden on siis synnynnäinen ja täysin normaali hermojärjestelmän ominaisuus, jota ilmenee n. 15–20 % väestöstä. Yhtenä erityisherkkyyden keskeisimpänä tutkijahahmona voidaan pitää yhdysvaltalaisesta psykologian tohtoria Elaine N. Aronia, joka on tutkinut erityisherkkyyttä jo 1990-luvulta lähtien. Hänen mukaansa erityisherkkyyden piirteet voidaan luokitella neljään eri pääryhmään EVÄS-mallin mukaisesti. Nämä ryhmät ovat emotionaalinen reaktiivisuus ja empatia, vivahteiden vaistoaminen, ärsykkeiden liiallisuus ja syvälinen käsittely. (Aron 2020, 11–16.)

Erityisherkkyyden liitetään usein myös introverttiuden käsitteeseen, tosin on tärkeää tiedostaa, että kaikki erityisherkkät ihmiset eivät ole persoonallisuudeltaan introvertteja. Herkistä ihmisistä noin 30 % on ekstrovertteja eli ulospäinsuuntautuneita ja n. 70 % introvertteja eli sisäänpäin suuntautuneita. (Satri 2014, 48.) Erityisherkkyyden liitetään keskeisesti autonomisen eli tahdosta riippumattoman hermoston herkkä reagoitua. Hermoston ominaisuutena erityisherkkyyttä tutkitaan nimellä sensory processing sensitivity (HSP Suomi ry, 2023a). Tässä kehittämishankkeessa käytän joko termiä erityisherkkyyden tai HSP- lyhennettä. En kuitenkaan halua rajata muita herkkiä lapsia tämän kirjan muotoiluprosessin ulkopuolelle vaan ajattelen, että kirja voi hyödyttää kaikenlaisia lapsia. Käytän tässä kehittämishankkeessa myös ajoittain termiä herkkä lapsi. Vaikka lapsella ei suoranaisesti tunnistettaisi erityisherkkyyden viittaavia persoonallisuuspiirteitä, voi lapsi silti kokea itsensä ajoittain herkäksi. Haluan myös painottaa, että vaikka tämän kehittämishankkeen kehittämisen kohteena oleva lastenkirja on suunnattu

erityisherkillä lapsille, en kuitenkaan halua painottaa tai missään tapauksessa leimata lapsia tietyn termin alle vaan toivon, että tuleva kirja tavoittaa mahdollisimman monenlaisia lapsia ja heidän läheisiään. Kehittämishankkeen yhtenä osatavoitteena on ilmiöön liittyvän tietoisuuden lisääminen ja samaistuttavien kokemusten tarjoaminen temperamentiltaan erityisen sensitiiviselle lapselle.

Suomessa erityisherkkyyden teemaa on tutkittu tieteellisesti melko vähän, sillä tieteellistä suomenkielistä tutkimusta ovat tuottaneet pitkälti filosofian tohtori Sylvi–Sanni Manninen sekä hänen seuraajansa Janna Satri. Mannisen tutkimukset sijoittuvat 1950- luvulle. Manninen nimitti tällöin löytämänsä herkän ihmistyyppin väri-ihmiseksi. Hän käytti tuolloin lisäksi käsitteitä yliherkkä ja hypersensitive. (HSP-Suomi ry, 2023a.) Tietokirjailija ja herkkyyshankkeen johtaja Janna Satri on kirjoittanut tietokirjoja erityisherkkyydestä ja herkistä ihmisistä yleisesti, yksi hänen keskeisimmistä teoksistaan on vuonna 2014 ilmestynyt kirja Sisäinen lepatus. Erityisherkkyyttä erityisesti sosiaalisesti rakentuvana ilmiönä on tutkinut sosiologian väitöskirjatutkija Reeta Hautaniemi. Hän on juuri julkaissut väitöskirjan Herkkyys liikkeessä: Etnografisia kuvakulmia terapeutin yhdistystoimintaan (2023). Lisäksi erityisherkkyyden ilmiön keskeisinä suomalaisina vaikuttajina mainitaan usein psykologi ja kouluttaja Heli Heiskanen sekä kouluttaja Suvi Bowellan.

2.1 Erityisherkkyyden ja lapset

Erityisherkkyydestä kirjoittaneen Heli Heiskanen (2022) mukaan erityisherkillä ihmisellä hermojärjestelmä on kokonaisuudessaan virittynyt tavanomaista hienovireisemmäksi aistimaan, havaitsemaan sekä kokemaan erilaisia asioita. Käytännön tasolla se ilmenee siten, että kaikki asiat koetaan erityislaatuisen syvästi, tarkasti ja kokonaisvaltaisesti. Erityisherkkyyden keskeisiin piirteisiin kuuluu tunneherkkyys ja vahva empatiakyky, aistiherkkyys, syvällisyys, vivahdeherkkyys sekä taipumus kuormittua nopeasti arkipäivän tilanteissa. Lisäksi tyypillisiä erityisherkkyyden piirteitä ovat voimakas tunnollisuus, luovuus ja kyky hyvään mielikuvitukseen, intuitiivisuus sekä arkuus. Arkuus tulee usein

voimakkaimmin esiin uusissa tilanteissa ja uusien ihmisten seurassa.

Eryysherkkyyks lapsella ilmenee samalla tavoin kuin aikuisellakin, mutta useimmiten paljaemmin ja selkeämmin, koska lapsella ei ole useinkaan vielä opittua kykyä peittää reaktioitaan tai säädellä tunteitaan. (Heiskanen 2022, 25.)

Lapsen fyysisellä ja psyykkisellä kuormittumisella voi olla vaikutusta myös opiskelujen vaikeutumiseen ja uusiin eteen tuleviin, sopeutumista vaativiin tilanteisiin. Liiallisen kuormittumisen kautta voi muodostua kehä, joka ruokkii lapsen kokemusta itsestään epäonnistujana. Oman herkkyyden ja ylikuormittumisen ymmärtäminen auttaa erityisherkkää purkamaan tällaisten epäonnistumisten kokemusten taakkaa. (Satri 2014, 133.) Joskus tunnesäätelyn vaikeus ja voimakkaat tunnereaktiot voivat olla haastavia niin lapselle itselleen, kuin myös lapsen vanhemmille. Lapsen vanhemman näkökulmasta katsottuna voi ajoittain esiintyä riittämättömyyden kokemuksia vanhemmuuteen liittyen. Lapsen kasvattajat voivat tuntea syyllisyyttä huomattuaan lapsen voivan huonosti heidän ohjauksessaan, häpeän tunteet voivat myös nousta pintaan muiden edessä, arkuuden ja nirsouden, pelkojen tai runsaan itkuisuuden vuoksi. Vanhemmat voivat kokea hämmennystä asian suhteen. (Aron 2019, 68.)

Tämän vuoksi erityisherkkyyden ilmiön ymmärtäminen nyky-yhteiskunnassa onkin erityisen tärkeää, jotta voitaisiin lisätä niin erityisherkkien lasten kuin heidän kasvattajiensa sekä koko yhteiskunnan tietoisuutta ilmiön suhteen. Näitä erityisherkkyyteen liittyviä persoonallisuuspiirteitä ymmärtämällä on mahdollista vahvistaa erityisherkkän lapsen osallisuuden ja voimaantumisen kokemusta sekä vahvistaa lapsen turvallista kiinnittymistä osaksi yhteiskuntaa. Osallisuuden kokemuksen sekä identiteetin vahvistamisen kautta on mahdollista tukea erityisherkkän lapsen hyvinvointia. Yksi tärkeä tukemisen kohde herkällä lapsella on itsetunnon vahvistaminen. Itsetunto on minäkuvan osa, ihmisen minäkuvaan kuuluvien positiivisten asioiden määrä. Minäkuva edustaa kaikki se, millaisena yksilöt itsensä näkevät. Itsetuntona voidaan pitää sitä, kuinka paljon positiivista tähän näkemykseen itsestä liittyy ja kuinka paljon hyvää ihminen itseensä liittää. Hyvä itsetunto lisää itseluottamusta ja sillä on ihmisen elämää helpottava vaikutus. (Keltikangas–Järvinen 2006, 158.) Näin ollen sillä miten lapsi otetaan

vastaan ja miten hänet hyväksytään omana itsenään, on keskeinen merkitys lapsen itsetunnon ja itseluottamuksen kehittymisen kannalta.

2.2 Yhteistyökumppanina HSP Suomi ry

Tässä kehittämishankkeessa on tehty yhteistyötä HSP Suomi ry yhdistyksen kanssa, yhteistyötä on tehty etenkin yhdistyksen lapsi-, nuoriso- ja perhetyöntiimin kanssa. HSP Suomi ry on perustettu vuonna 2013 ja yhdistyksellä on vuosittain noin 1000 jäsentä ympäri Suomen. HSP Suomi ry on toiminut kehittämishankkeessa erityisherkkyyden teeman asiantuntijatahona sekä kehittämishankkeen osana toteutetun webropol-kyselyn levittämisen yhtenä viestintäkanavana. Yhdistys ei kuitenkaan ole kehittämishankkeen tilaaja. Yhdistyksen keskeisenä tarkoituksena on lisätä synnynnäiseen erityisherkkyyteen liittyvää tietoa sekä ymmärrystä Suomessa. Lisäksi yhdistys valvoo ja edistää erityisherkkien ihmisten yleisiä yhteiskunnallisia etuja, hyvinvointia sekä tasa-arvon toteutumista. Yhdistyksen tarkoituksena on myös luoda erityisherkkien välille yhteyksiä sekä tuoda esiin erityisherkkyyden voimavaroja. (HSP Suomi ry 2023b.)

2.3 Erityisherkkyyden teema lasten kuvakirjoissa

Vuoden 2022 alussa kun aloin suunnittelemaan tätä kehittämishanketta ja aloitin erityisherkkyyden ilmiöön liittyvän tiedonkeruun, tekemäni kirjastohaun perusteella totesin, että haku ei tuottanut lastenkirjojen osalta juurikaan tuloksia. Tämän pohjalta syntyikin tarve alkaa suunnittelemaan herkkyyden teeman ympärille sijoittuvan lastenkirjan muotoiluprosessia. Tällöin kirjastohaun tuloksena teoksia suomenkielisestä erityisherkkyyteen linkitetystä lastenkirjallisuudesta löytyi ainoastaan yksi kappale. Tämä lastenkirja oli aistiyliherkkyyden teemaa käsittelevä Annika Hämysen kirja (2022) Apua, sukissani on lohikäärmeitä! Satuja aistiyliherkkyyksistä. Kirja kertoo Kaiku-nimisestä päähenkilöstä, joka käy kirjan tarinan kautta läpi niin kutisevia vaatteita, voimakkaasti maistuvia ruoka-aineita kuin ympäristöstä kantautuvia

keskittymistä häiritseviä ääniä. Kirjan on kuvittanut Johanna Lehtomaa. Kehittämishankkeeni edetessä huomasi, että pitkin vuotta 2022 herkkyyden teeman ympärille alkoikin yllättäen ilmestymään useampikin lastenkirja. Tämä kertonee teeman ajankohtaisuudesta sekä erityisherkkyyden teeman ympärille sijoittuvan lastenkirjallisuuden tunnistetusta tarpeesta. Ensiksi ilmestyi Maria Viljan kuvittama ja kirjoittama teos Näkymätön reppu (2022). Kirja kertoo Rosalista, lapsesta, jonka luontaiset mekanismit suodattavat heikosti erilaisia ympäristön aistiärsyksiä ja koettu läpäisee ohuen suojakuoren ja päätyy lopulta näkymättömään reppuun.

Vuoden lopulla 2022 ilmestyi vielä herkkyyden teemaan ja erityisesti ääniherkkyyteen vahvasti kytkeytyvä Reetta Niemelän kirjoittama lastenkirja Kettu ja Hiljaisuus. Kirjan on kuvittanut Eri Shimatsuka. Kirjassa seikkailee kettu, jolla on pitkät ja herkäät korvat, joihin kovat metsän äänet sattuvat voimakkaasti. Kettu lähtee etsimään tarinassa hiljaisuutta. Lopulta hiljaisuuden saavuttamiseen löytyykin keinoja ja pian selviää, että myös monella muullakin metsän asukkaalla on samanlaista hiljaisuuden tarvetta.

Maria Viljan esikoiskirja Näkymätön reppu sai vielä jatkoa vuonna 2023, kun julkaistiin niin ikään herkkyyden teemaa käsittelevä lastenkirja Villikissareppu. Tarinassa kuvataan tilanne, jossa päähenkilön Rosalin kuormittava elämäntilanne pitkittyy ja näkymätön reppu muuttuu sen myötä villikissarepuksi. Kuormittumiseen kuitenkin keksitään matkan varrella apukeinoja ja kirjan lopussa villikissareppu saadaankin kesyyntymään. Tällä hetkellä keskeisimpiä herkkyyttä käsitteleviä lastenkirjoja on Suomessa julkaistu tämänhetkisen tiedon mukaan siis neljä kappaletta. Toki herkkyyden teemaa on sivuttu varmasti useammassakin lastenkirjassa, mutta nämä edellä mainitut teokset löytyivät keskeisimpien hakukoneiden tuloksista, hakiessani tietoa herkkyyden teemaan liittyvästä suomenkielisestä lastenkirjallisuudesta.

3 Kulttuurihyvinvointi

Puhuttaessa kulttuurihyvinvoinnista on syytä purkaa käsite ensin kahteen eri osaan, kulttuurin sekä hyvinvoinnin itsenäisiksi määrittäviksi. Unescon yleismaailmallisessa julistuksessa (2001) kulttuuriseen moninaisuuteen liittyen tuodaan esiin kulttuurin moniulotteisuus. Yhteiskunnalle tai yhteiskuntaryhmälle ominaisten henkisten, aineellisten, älyllisten sekä tunne-elämään liittyvien piirteiden joukkona. Lisäksi julistuksessa todetaan, että kulttuurin osaksi kuuluvat taiteen ja kirjallisuuden ohessa myös elämäntavat, erilaiset yhteiselon muodot, arvojärjestelmät, perinteet sekä uskomukset (Perälä & Weintraub 2023). Hyvinvoinnin osalta Frank Martelan (2022, 568) mukaan tämänhetkinen paras käytäntö subjektiivisessa hyvinvoinnin mittaamisessa on mitata yksilön positiivisia sekä negatiivisia tunteita, (hyvinvoinnin tunteita), ihmisen elämäntyytyväisyyttä (hyvinvoinnin arvio) ja hyvinvoinnin psykologista toimintakykyä eli hyvin toimimista. Viimeksi mainitun ytimessä hän näkee ainakin kolme hyvinvointiin liitoksissa olevaa psykologista perustarvetta, jotka ovat autonomia, kykenevyys ja yhteenkuuluvuus.

Kulttuurihyvinvoinnin käsite kokonaisuutena puolestaan vakiinnutti paikkansa suomalaisena kattokäsitteenä 2010-luvulla ja käsitettä käytetään silloin, kun halutaan puhua taiteen ja kulttuurin hyvinvointi- ja terveysvaikutuksista sekä laajemmin yksilöiden kulttuurillisista oikeuksista (Houni, Turpeinen & Vuolasto 2020, 17). Kulttuurihyvinvoinnin termin määrittelyn ydinajatuksena on eletty ja koettu kulttuurihyvinvointi. Yksilön oma kokemus siitä, että kulttuuri sekä taide lisäävät hänen hyvinvointiaan tai ovat yhteydessä hänen hyvinvointiinsa. Kulttuurihyvinvointia ei tuoda yksilölle jostain ulkopuolelta, vaan kulttuurihyvinvointi perustuu jokaisen omaan kulttuurisuhteeseen, omaan taidesuhteeseen sekä omaan kulttuuriosallisuuteen. Toisaalta kulttuurihyvinvointina on mahdollista tarkastella ilmiötä, jossa kulttuuri ja taide antavat erilaisia hyvinvointiin liittyviä merkityksiä ja vaikutuksia niin yksilölle itselleen kuin yhteisöille. Lisäksi kulttuurihyvinvoinnilla voidaan viitata kulttuurihyvinvointialaan. Tässä yhteydessä tarkoitetaan sitä toiminnan, kehittämisen, koulutuksen ja tutkimuksen kenttää, jossa sovelletaan sekä

rakennetaan eri taiteenalojen ja terveys- ja hyvinvointialojen monialaisena yhteistyönä syntyviä sisältöjä ja menetelmiä sekä näiden yhteyteen kytkeytyvää tietoa. (Lilja–Viherlampi & Rosenlöf 2019, 21–22.)

Näen tämän kehittämishankkeen tukevan kulttuurillista hyvinvointia monellakin eri tasolla. Sivistyksellisestä näkökulmasta moninaisuuden kenttään sijoittuvan kirjallisen teoksen kehittäminen palvelee kohderyhmän lisäksi myös laajalti koko yhteiskuntaa. Kirjan muotoiluprosessissa voidaan huomioida erityisherkkyyden persoonallisuuspiirteisiin liitettyjä ominaisuuksia sekä näiden ominaisuuksien kautta syntyneitä toimintatapoja. Tämän kautta voidaan lisätä myös ilmiöön liittyvää kollektiivista tiedonmuodostusta sekä ilmiöön liittyvän tietoisuuden kasvua niin yksilöllisesti, yhteisöllisesti kuin yhteiskunnallisestikin. Luonteeltaan osallistavalla ja yhteisöllisellä taide- ja kulttuuritoiminnalla onkin havaittu olevan mahdollista tukea kulttuurista oppimista sekä lisätä ymmärrystä niin yksilön omista kuin muidenkin ihmisten uskomuksista, kielestä sekä arvoista ja tavoista (Laitinen 2017, 32).

Tässä kulttuurihyvinvoinnin kenttään sijoittuvassa kehittämishankkeessa hyvinvoinnin näkökulmasta minua kiinnostaa erityisesti herkän yksilön toimintakyvyn ja yhteiskunnallisten toimintamahdollisuuksien lisäämiseen tähtäävä teoreettinen ymmärtämisen tapa. Tällainen lähestymistapa sisältää ajatuksen ihmisen toimintamahdollisuuksista ja toimintakyvyistä ja yksilön osallistumisesta sekä osallisuudesta (Niemelä 2016, 98). Tämän kehittämishankkeen päätavoitteen eli erityisherkillä lapsille suunnatun lastenkirjan muotoiluprosessin osalta kiinnitän huomiota empiirisen tiedonhankinnan kautta saatuihin vertaistarinoihin, joiden avulla pyrin muodostamaan samaistuttavia narratiiveja herkän lapsen identiteetin tueksi sekä yhteiskunnallisen osallisuuden vahvistamiseksi.

Lapsuus ja nuoruus ovat tärkeimmät elämänvaiheet identiteetin kehittymisen näkökulmasta ja silloin myös yksilön kulttuurisuhteen kehittyminen on voimakasta. Tosin kulttuuri ja sen hyvinvointia tukevat vaikutukset ja merkitykset läpäisevät kauttaaltaan koko ihmisen elämänkaaren ja ilmenevät läpi elämän, ihmisen omassa taide- ja kulttuurisuhteessa. Taide sekä kulttuuri

kuuluvat osana hyvään elämänlaatuun ja jatkuvaan oppimiseen, yksilö on kulttuurin kokija ja kulttuurin toimija, jolla on kulttuurillisia tarpeita sekä oikeuksia. (Rosenlöf 2023.) Vertaisuuden ja samaistumisen kokemuksiin pohjautuvan lastenkirjan muotoiluprosessin kehittäminen luo kulttuurihyvinvoinnin kentälle uudenlaista palvelumuotoilun kaltaista lähestymistapaa ja sitä voidaankin pitää jonkinlaisena pioneerityönä niin kulttuurihyvinvoinnin kuin lastenkirjallisuudenkin toimintakentillä. Näin laaja-alaisen taustaineiston kerääminen kirjan muotoiluprosessissa ei toimintatapana käsittääkseni ole kovin yleinen. Lisäksi hyvinvoinnin osalta Martelan kokoamien ulottuvuuksien: yksilön positiivisten sekä negatiivisten tunteiden, ihmisen elämäntyytyväisyyden ja hyvinvoinnin psykologisen toimintakykyyn valossa kehittämishanke tarjoaa keinoja erityisherkkien ihmisten lapsuudenajan kokemusten sekä sitä kautta subjektiiviseen hyvinvointiin liitettyjen osa-alueiden lähempään tarkasteluun.

3.1 Lastenkulttuuri ja lasten kulttuurihyvinvointi

Lastenkulttuurilla tarkoitetaan yleensä eri taiteen ja kulttuurialojen ammattilaisten lapsille suunnattua, lapsille tuotettua ja usein lasten kanssa yhdessä tekemää kulttuuria (Venäläinen 2022, 9). Tässä kehittämishankkeessa pyritään taustoittamaan lastenkirjan muotoiluprosessia kehittämällä erityisherkkän lapsen identiteettiä vahvistava sekä herkkän lapsen hyvinvointia ja herkkyyttä kannattelevan lastenkirjan tietopohja, herkkien lasten hyvinvoinnin tueksi. Lastenkulttuurin piirissä edistetään lasten ja nuorten hyvinvointia tarjoamalla turvallisia kokemisen ja tekemisen ympäristöjä. Näissä ympäristöissä on turvallista kohdata ravisteleviakin yllätyksiä sekä syventyä ja samaistua toisten näkökulmiin, tarkastella eroja ja löytää omia vahvuuksiaan. Taidetoiminnan kautta luodaan moniaistisia keinoja lapsen omien tunteiden sanoittamiseen sekä omien tunteiden tunnistamiseen. (Kulttuurihyvinvointipooli 2021.) Nämä samat tavoitteet liittyvät myös vahvasti tämän kehittämishankkeen tavoitteisiin. Tavoitteena on luoda turvallinen tila kirjan muodossa, jossa lapsella on mahdollisuus kokea kaikenlaisia tunteita ja samalla myös löytää uudenlaisia

toimintatapoja, joiden kautta lapsella olisi mahdollisuus tutkia ja peilata omia vahvuuksiaan sekä tunnistaa mahdollisia haasteita.

Kulttuurisen ulottuvuuden rinnalla kehittämishankkeessa voidaan nähdä myös kasvatuksellisia piirteitä. Kasvatuksellisen toiminnan kautta on mahdollista tukea yksilöiden henkilökohtaisia kasvuprosesseja, jotka edetessään mm. rohkaisevat omien ajatusten ilmaisuun sekä mahdollistavat hyvinvoinnin esteiden sekä toiminnan rajoitusten tiedostamisen (Nivala & Ryyänen 2019, 207). Lastenkulttuuri ja sen ympärillä tehtävä kehittämistyö mahdollistaakin taiteeseen ja kulttuuriin kasvamisen. Kulttuurin sekä taiteen parissa toimiminen tuottaa parhaimmillaan lapselle pysyvää hyvinvointia.

Kulttuurin ja taiteen kautta saatua hyvinvoinnin kokemusta edesauttaa taiteen sekä kulttuurin kokemisen parissa saadut onnistumisen ja mielihyvän kokemukset sekä itseilmaisun paraneminen. Lastenkulttuurin kontekstissa luodaan tilaisuuksia yhdessä toimimiseen, jonka kautta voidaan edistää vuorovaikutusta, yhteisöllisyyttä sekä syventää lasten sosiaalisia suhteita. (Venäläinen ym. 2022, 10.) Tarinallistamalla muiden ihmisten erityisherkkyyteen liitettyjä kokemuksia luodaan tila, jossa herkkä lapsi voi kulttuurin kautta kokea itseymmärrystä sekä yhteenkuuluvuuden tunnetta. Sillä tarinat lisäävät ja ylläpitävät osallisuutta ja osallisuuden kokemusta (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2023).

3.2 Kirjallisuuden ja lukemisen hyvinvointivaikutuksia

Lukuhetkessä kirjat ovat tärkeä oppimistoiminnan väline, jolla voidaan nähdä olevan kaksi eri funktiota. Kirjat toimivat sellaisenaan fyysisinä työkaluina, kun taas puolestaan psykologisina työkaluina, niitä ilmentävät kieli ja symbolit eli toisin sanoen kirjoitettu teksti ja kuvat. Niin teksti kuin kuvatkin toimivat lapsille oppimisen motiiveina herättämällä lasten mielenkiinnon ympäröivää maailmaa kohtaan. (Koivula & Hännikäinen 2022, 105.) Kirjallisuusterapia on terapiamuoto, joka tähtää yksilön hyvinvoinnin vahvistamiseen kirjallisuuden sekä kirjojen lukemisen kautta. Vaikka tämä kehittämishanke ei varsinaisesti

suoraan olekaan kirjallisuusterapeutista toimintaa, on kirjallisuusterapia kuitenkin läheisesti kytköksissä kehittämishankkeen lähtökohtiin sekä tavoitteisiin. Sillä kirjallisuusterapeutisella lähestymistavalla voidaan auttaa ennaltaehkäisemään mahdollisia ongelmia sekä tukemaan lapsen kasvua ja kehitystä (Suvilehto 2020, 47).

Terapeuttisiksi saduiksi miellettyjen satujen avulla pyritään käsittelemään sekä vähentämään lapsen tunne-elämään liittyviä ongelmia, kuten syrjäytymiseen tai hylätyksi tulemisen kokemukseen liittyvää mielipahaa (Ylönen 2000, 62). Tarinat ja kertomukset voivat toimia lapsen kehityksen kannalta tärkeinä samaistumiskokemuksina ja näin ollen lisäävät lapsen ymmärrystä omasta itsestään. Tarinallisuuden kautta on mahdollista lisätä koetun merkityksellisyyttä, eheyttää omaa elämäntarinaa, lisätä hyvinvointia sekä ehkäistä pahoinvointia (Kinossalo 2020, 48).

Tässä kehittämishankkeessa herkän lapsen samaistumiskokemuksen saavuttamiseen pyritään kyselyaineiston kautta kerättyjen omakohtaisiin kokemuksiin perustuvien lapsuusajan kertomusten avulla. Aineiston kautta saadut tarinat ja ilmiöön osana liitetyt tuntemukset jäsenellään herkkyyden persoonallisuuspiirteitä kuvaaviksi arkkityypeiksi. Näiden narratiivisten kuvausten kautta sekä yleisesti aineistoa hyödyntäen pyritään luomaan mahdollisimman tutuiksi miellettyjä tilanteita ja tapahtumia, kuitenkin siten että ne sijoittuvat nykyaikaan. Tällä tavoin pyritään mahdollistamaan lapselle samaistumiskokemuksia ja toisaalta myös kasvatuksellisesta näkökulmasta luomaan hankalaksi koettuihin tilanteisiin ratkaisumalleja, joita herkän lapsen olisi helppo omaksua omassa arjessaan hyödynnettäviksi.

4 Erityisherkin lapsen osallisuuden ja identiteetin vahvistaminen

Sosiaalipedagogisessa viitekehyksessä osallisuuden käsite ymmärretään ihmisen ja yhteiskunnan välisenä suhteena. Osallisuus viittaa käsitteenä mahdollisuuteen kiinnittyä elämänkaaren erilaisissa vaiheissa elämän laadun sekä elämänhallinnan kannalta merkityksellisiin yhteiskunnallisiin instituutioihin, toimintajärjestelmiin ja kulttuurillisiin muodosteisiin. Ilman osallisuutta osana elämänhallintaa yhteiskunnallinen subjektius ei voi kehittyä. (Hämäläinen 1999.) Jos ihmisen suhde sosiaaliseen ympäristöönsä on ongelmallinen sekä kehittymätön voi hän olla hukassa myös itsensä kanssa ja tämä voi heijastua myös esimerkiksi opintoihin. Kyvyttömyys solmia mielekkäitä sosiaalisia suhteita on siinä mielessä niin yksilön kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin uhka kuin yhteiskunnallinen integraatio-ongelmakin (Nivala 2007, 97).

Vaikka tämän kehittämishankkeen osana tarkastellaan erityisherkin lapsen suhdetta yhteiskuntaan ja käyttäytymistä erilaisissa vuorovaikutustilanteissa, ei tämä kuitenkaan tarkoita, että erityisherkillä lapsella olisi välttämättä minkäänlaisia haasteita sopeutua osaksi yhteisöjä ja yhteiskuntaa. Ennemminkin kehittämishankkeen empiirisen tiedonkeruun tarkoituksena on tarkastella mahdollisia osallisuutta heikentäviä kokemuksia ja sitä kautta ennaltaehkäistä näitä mahdollisia haasteita, lapsen identiteettiä vahvistamalla.

Erityisherkkyyttä käsittelevän lastenkirjan muotoiluprosessin suunnittelussa pyritään kokemustiedon pohjalta tarinallistamaan erityisherkkyyden ilmiöön liitettyjä vertaiskokemuksia. Syntyvien tarinoiden kautta pyritään, tämän kehittämishankkeen ulkopuolelle rajautuvan kirjan avulla lisäämään herkin lapsen voimaantumisen ja osallisuuden kokemusta, yhteenkuuluvuuden tunnetta sekä elämänhallinnan kannalta tärkeiden instituutioiden, esimerkiksi kouluympäristön täyttä saavutettavuutta. Osallisuutta toteutuu koulu yhteisön kaikkien jäsenten vuorovaikutuksesta, silloin jos se saa aikaan kuulumisen tunnetta (Nivala & Ryyänen 2019, 241). Tässä kehittämishankkeessa käsittelen osallisuuden rinnalla myös identiteetin vahvistamisen näkökulmaa.

Yksilön voimaantumisessa korostetaan sitä, että yksilön on mahdollista löytää itsestään sekä ympäristöstään voimavaroja, joita myös voidaan tarvittaessa sosiaalipedagogisesti tukea (Nivala & Ryyänen 2019, 198). Osallisuutta kehittämishankkeessa pyritään luomaan lisäksi myös erityisherkkyyden kokemusasiantuntijoita eli kyselyn vastaajia osallistamalla. Heidän äänensä saadaan kehittämishankkeen kautta kuuluviin ja näin ollen voidaan osoittaa, että heidän asiantuntijuudellaan on tärkeä merkitys osana tämän kehittämishankkeen kohteena olevan lastenkirjan muotoiluprosessia.

4.1 Lasten kulttuurinen osallisuus

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa (60/1991 § 31) on kirjattuna lapsen oikeus osallistua kulttuurielämään sekä taiteisiin. Jokaisella lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua kulttuuripalveluihin riippumatta sosioekonomisesta taustastaan tai asuinpaikastaan. Suomi on sitoutunut noudattamaan sopimusta. Lapsen oikeuksien sopimus on perinteisesti jaettu kolmeen teemaan, nämä ovat suojeleminen, osallistuminen ja vaikuttaminen (Turja & Vuorisalo 2022, 38).

Lastenkirjallisuuden osalta oikeus fyysiseen saavutettavuuteen toteutuu Suomessa kirjastojärjestelmän kautta. Mutta etenkin pienempien lasten osalta saavutettavuus on myös sidoksissa lasten vanhempiin, sillä lasten huoltajat lopulta päättävät millaisia kirjoja lapsille hankitaan ja missä määrin esimerkiksi kirjastojen valikoimaa hyödynnetään. Kirjastot ovatkin tärkeitä yhteiskunnallisia instituutioita, joiden kautta tietoisuus moninaisista teemoista ja myös monipuolisen kirjatarjonnan levitys mahdollistuu. Vuonna 2016 säädetyt yleisiä kirjastoja koskevan lainsäädännön yleisiä kirjaston tehtäviä koskevassa artiklassa 6 (1492/2016 § 6) todetaankin, että yleisen kirjaston tehtävänä on tarjota pääsy aineistoihin, tietoon ja kulttuurisisältöihin ja ylläpitää monipuolista ja uudistuvaa kokoelmaa, edistää lukemista sekä kirjallisuutta. Yleisten kirjastojen tehtäviin kuuluu artiklan mukaan tarjota myös tietopalvelua, ohjausta ja tukea tiedon hankintaan ja käyttöön sekä monipuoliseen lukutaitoon. Lisäksi yleisten kirjastojen tulee tarjota tiloja oppimiseen, harrastamiseen,

työskentelyyn ja kansalaistoimintaan sekä edistää osaltaan yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua.

Myös tiedon saavutettavuus liittyy olennaisesti lasten kulttuurillisen osallisuuden toteutumiseen. Tällä voi olla vaikutusta erityisherhän lapsen yhteiskuntaan kiinnittymiseen ja sitä kautta sosiaalisen ja kulttuurisen hyvinvoinnin saavuttamiseen. Yksilön omaa taide- ja kulttuurisuhdetta voidaankin pitää resonanssipintana, josta kulttuurihyvinvoinnin kokemus syntyy. Toisaalta kulttuurihyvinvointia on myös se, että ihmisellä on mahdollisuus rakentaa ja syventää omaa taidesuhdettaan. Näin kartutetaan ja sovelletaan taiteellista osaamista, harjoitetaan taiteellista ilmaisuja, opitaan uusia asioita, koetaan taidetta osana hyvää elämää, elämän sisältönä, taideharrastuksena. (Lilja–Viherlampi 2021, 77.) Kirjallisuuden osalta hyvän elämän laatuna voidaan pitää sitä, että ihmisellä on suhde kirjallisuuteen, kirjallisuus merkitsee ihmiselle jotain. Tämä edellyttää kirjallisuuden saavuttamisen mahdollistamista.

Tämän kehittämishankkeen yhteydessä tarkastelen saavutettavuutta lähinnä sosiaalisen saavutettavuuden näkökulmasta. Sillä sosiaalinen saavutettavuus käsittää kaikkea elämän sujuvuuteen liittyvää, esimerkiksi tiedon saavuttamista, osallisuuden kokemusta, turvallisuuden tunnetta sekä ystävyyssuhteita. Näiden saavutettavien asioiden saaminen osaksi omaa elämää ei aina onnistu yksin, vaan avuksi voidaan tarvita muita ihmisiä, heidän ymmärrystään ja heidän haluaan tukea saavutettavuuden toteutumista. (Kaitala 2021.) Sosiaalisen saavutettavuuden lähtökohdista käsin huomioidaan sosiaaliset ja kulttuuriset näkökohdat, kuten monenlaisten ala- ja osakulttuurien edustajien, etnisten vähemmistöjen sekä erilaisten yhteiskuntaryhmien edustajien tarpeet (Venäläinen yms. 2022, 24).

4.2 Lukutilanne herkän lapsen osallisuutta vahvistamassa

Lastenkirjaa voidaan käyttää työkaluna, kun halutaan vahvistaa lapsen toimijuutta osana lapsen osallisuuden kokemusta. Tämän kehittämishankkeen kautta pyritään tuomaan esiin kasvattajan ja herkän lapsen

vuorovaikutuksellisen yhdessä lukemisen sekä kouluympäristöissä ryhmissä tapahtuvien herkkyyden teeman ympärille kietoutuvien kirjojen lukutilanteiden merkityksellisyyttä herkän lapsen identiteetin sekä osallisuuden kokemuksen vahvistamisen näkökulmasta. Myös koulumaailmassa on hyvä lukea ja luetuttaa lapsilla kaikenlaista lapsista kertovia satuja ja tarinoita. Mitä moninaisempia tarinoita lapsille tarjotaan, sitä monipuolisemmaksi lasten maailmankuva muotoutuu. Osallisuus on myös toimijuutta, joka toteutuu erityisesti sosiaalisissa vuorovaikutuksellisissa suhteissa. Tämä edellyttää vastavuoroisuutta tilanteessa läsnä olevien kesken. (Turja & Vuorisalo 2022, 46–47.)

Lapselle tutuksi tulleisiin kirjoihin ja kirjan hahmoihin voidaan myös palata myöhemmin kirjan kuvauksia muistuttavissa tilanteissa. Tällöin lastenkirjaa voidaan hyödyntää metaforan kautta esimerkiksi erilaisissa oppimistilanteissa. Metaforalla eli kielikuvalla tarkoitetaan asioita ja ilmaisuja, joiden välillä on jonkinlaista samankaltaisuutta (Tieteen termipankki 2020). Yhteisissä lukutilanteissa lapsen temperamentin sensitiivisyyden aste on kuitenkin hyvä huomioida, jotta lukutilanne ja esimerkiksi lukutilanteen ajankohta on tarkoin harkittu. Aikuisen onkin hyvä tunnistaa omassa lapsessaan hänen persoonallisuutensa sekä pyrkiä ennakoimaan, kuinka lapsi eri kehitysvaiheissaan ja eri vuorokaudenaikoina mahdollisesti lastenkirjan teemoihin ja tapahtumiin reagoi. Erityisesti herkän lapsen vanhemman olisi syytä aina etukäteen paneutua lapselle luettaviin kirjoihin. (Heikkilä–Halttunen 2015, 60.)

Lisäksi sadut ja erilaiset tarinat voivat toimia koulussa välineinä oppilaiden ja erilaisten kokemusten välisinä siltoina. Tarinoiden avulla oppilas voi peilata itseään myös toisten kokemuksiin. Silloin kun tarinoita ja satuja kerrotaan ryhmässä, satu voi auttaa ryhmään kuuluvia ymmärtämään toisia ryhmän jäseniä paremmin. On mahdollista, että tarina herättää jossakin oppilaassa omakohtaisen kokemuksen ja opettajan onnistuessa tekemään tilanteesta sallivan, voi oppilas uskaltautua kertomaan, että kyseinen satu oli kuin se olisi ollut hänen elämästään kertova. (Kinossalo 2020, 51). Tällöin mahdollistetaan toisen oppilaan asemaan asettuminen ja samalla tämä tarinaan itse samaistunut oppilas voi kokea tulleeensa kuulluksi, nähdyksi sekä hyväksytyksi

omana itsenään. Tässä yhteydessä voidaan puhua myös yhteisöllisestä oppimisesta. Yhteisöllisessä oppimisessa lapset työskentelevät aidosti yhdessä, rakentaen tietoa ja merkityksiä vuorovaikutteisesti. Yhteisöllisessä oppimisessa korostuukin lasten vastavuoroisuus sekä yhdenvertaisuus. Kyseessä on siis vaativa prosessi, jossa lapsilta edellytetään mm. kykyä vuorovaikutukseen sekä yhteisen tiedon rakentamiseen. (Koivula 2022, 277.)

4.3 Identiteettitarinat herkän lapsen identiteetin vahvistamisessa

Tarinoiden kautta voidaan lisätä ymmärrystä erilaisuudesta, syrjinnän kokemuksista ja syrjivistä tai eriarvoistavista rakenteista. Tarinoita voidaan kertoa, vaikka sairastamisesta, pakolaisuudesta, köyhyydestä tai syrjinnästä. Omakohtaisten kokemusten muokkaamisella tarinaksi on mahdollista valaa uskoa omiin mahdollisuuksiin ja auttaa tunnistamaan itsensä vaikuttajana. Kokemustarinan jakamisella voidaan parantaa usein myös vertaisen uskoa omiin mahdollisuuksiinsa. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2023.) Yksilöllä on synnynnäisesti tarve sanoittaa omaa maailmaansa. Sen vuoksi myös fiktiiviset tarinat ja elämäntarinat kulkevat rinnakkain. Elämäntarinan luomiseen tarvitaan mielikuvituksellisuutta, ja sitä fiktiiviset tarinat voivat tarjota. Fiktiiviset sadut ja tarinat voivat auttaa lasta löytämään luovia ratkaisuja erilaisista tilanteista selviämiseksi; niiden kautta voidaan samaistua ja oppia empaattista vuorovaikutusta. (Kinossalo 2020, 50.)

Jotta herkkyyden teemasta kirjoitetut tarinat saavuttaisivat herkäät lapset emotionaalisesti, tulee tarinoiden ja satujen olla siis tarpeeksi samaistuttavia. Identiteettitarinat ovat arvojen ja elämäntapojen etsintää kuvaavia ihmisen elämäntarinoita, joiden kautta voidaan käydä läpi elämänmurrosta, kriisiä tai muutosta. Identiteettikirjallisuudelle tyypillistä on yksilökeskeinen lukutapa, jolloin tarina vertautuu omaelämäkerralliseen lukemiseen. Tällä tarkoitetaan sitä, että lukijalle teksti toimii peilinä, jonka kautta on mahdollista tarkastella itseään, puntaroida omaa elämäntapaansa ja tämänhetkisiä arvovalintojaan. (Suvilehto 2020, 44.)

5 Kehittämishankkeessa käytetty tutkimusasetelma

Seuraavissa alaluvuissa esittelen tämän kehittämishankkeen empiirisen tiedonhankinnan tutkimuskysymykset, keskeisimmät tutkimusmenetelmät, aineistojen keräämisen prosessin kulun sekä aineistojen analyysin vaiheet.

5.1 Kehittämishankkeen tutkimuskysymykset

Päätavoitteena tässä kehittämishankkeessa on erityisherkkyyttä käsittelevän lastenkirjan muotoiluprosessi. Kehittämishankkeen alatavoitteina selvitetään millaisia erityisherkkyyden ilmiötä koskevia lapsuusajan teemoja ja narratiiveja kyselyaineiston pohjalta muodostuu. Lisäksi selvitetään millaista tietoa kyselyaineisto tuottaa osallisuuden vahvistamisen sekä herkän lapsen identiteetin rakentumisen näkökulmasta. Erityisherkkien ihmisten lapsuusajan kokemusten tarkastelu muotoiluprosessin osana on erityisen tärkeää, jotta varmistetaan mahdollisimman samaistuttava teos erityisherkkien lasten sekä muiden lasten ja vanhempien käyttöön.

Erityisherkkyyden teemasta kirjoittaneiden lastenkirjailijoiden tuottamaa haastatteluaineistoa hyödynnetään läpi koko lastenkirjan muotoiluprosessin. Kehittämishankkeessa kerätyn haastatteluaineiston kautta saadaan tärkeää asiantuntijatieta erilaisiin muotoiluprosessissa huomioitaviin muotoseikkoihin, mutta toisaalta myös asiantuntijatieta yleisesti lastenkirjan kirjoittamis- ja kuvittamisprosessiin liittyen. Haastatteluaineiston avulla selvitetään myös erilaisia keinoja, kuinka voidaan tukea ja kannatella lapsilukijaa läpi sensitiivisen aiheen. Lisäksi aineiston kautta pyritään tuottamaan kokemukseen perustuvaa asiantuntijatieta lapsen osallisuuden vahvistamisen sekä herkän lapsen identiteetin vahvistamisen näkökulmasta.

Tämän kehittämishankkeen kautta luodaan uudenlaista kohderyhmälähtöistä muotoiluprosessin menetelmää lastenkirjallisuuden kenttään. Narratiivista lähestymistapaa hyödyntäen tuodaan erityisherkkyyden ilmiöön liittyvää kokemustietoa näkyväksi sekä perehdytään kyselyaineiston kautta esiin

nouseviin teemoihin ja analysoidaan aineiston kautta syntyneitä tarinoita ja kokemuksia erityisherkkyyden ilmiön näkökulmasta. Kehittämishankkeessa luodaan lisäksi kulttuurihyvinvoinnin tukemisen ja identiteettityöskentelyn tapaa, jossa keskeisenä tavoitteena on suunnitella lastenkirja, joka pitää sisällään mahdollisimman samaistuttavia vertaistarinoita erityisherkkyyteen liittyen. Näiden narratiivien kautta pyritään tukemaan herkän lapsen osallisuuden kokemusta sekä vahvistamaan herkän lapsen identiteettiä.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisia erityisherkkyyden persoonallisuuspiirteitä koskevia teemoja ja narratiiveja aineiston pohjalta muodostuu?
2. Millaista tietoa aineisto tuottaa erityisherkkien osallisuuden ja identiteetin vahvistamisen näkökulmasta?

Tämän kehittämishankkeen tutkimuskysymykset ja kehittämishanke kokonaisuudessaan on rajattu koskemaan ainoastaan erityisherkkille lapsille suunnatun lastenkirjan muotoilu- ja suunnitteluprosessia. Lastenkirjan varsinainen toteutus ei ole osa tätä kehittämishanketta. Tutkimuskysymysten kautta muodostuu lisäksi tämän kehittämishankkeen viitekehys, joka on erityisherkkien lasten osallisuuden ja identiteetin vahvistamisen näkökulma.

5.2 Laadullinen tutkimus

Laadullisen aineiston suosimisella tarkoitetaan ensinnäkin yksinkertaisuudessaan sitä, että tutkimuksessa aineistoina käytetään empiirisiä aineistoja, jotka voivat olla esimerkiksi tekstejä, keskusteluja, haastatteluja, havainnointipäiväkirjoja tai kuvamateriaalia (Juhila 2021). Lisäksi laadullinen tutkimus tavoittelee ensisijaisesti tutkittavien omien tulkintojen ja heidän oman äänensä esille tuomista. Erityisesti sellaisten yhteisöjen äänen esille tuomista, joiden ääni on useimmiten jäänyt vähäisemmälle huomiolle. (Kallinen & Pirskanen & Rautio 2015, 38.) Tämän kehittämishankkeen yhteydessä olen pyrkinyt keräämään erityisherkkyyden ilmiöön liittyviä kertomuksellista aineistoa

analysoitavaksi kirjan muotoiluprosessin käyttöön. Pääasiallisena aineistona olen kerännyt erityisherkillä aikuisille suunnatun kyselyn avulla kokemuksia lapsuusaikaan sijoittuviin vuorovaikutustilanteisiin, vahvuuksiksi koettuihin piirteisiin sekä haasteiksi muodostuneisiin kokemuksiin perustuen. Lisäksi kyselyaineiston avulla pyrin muodostamaan kuvan erilaisista lapsuudessa hyväksi todetuista toimintamalleista mahdollisten haasteiden selättämiseksi. Näitä kyselyaineiston pohjalta jäsentyneitä havaintoja tulen myöhemmin hyödyntämään erityisherkkyyttä käsittelevän kuvakirjan osana.

Lastenkirjan muotoiluprosessin osalta tietoa kehittämishankkeessa tuotetaan lisäksi kerättyjen asiantuntijahaastattelujen avulla. Asiantuntijahaastattelujen avulla pyrin muodostamaan käsityksen sensitiivisen aiheen parissa työskentelystä, lastenkirjan muotoiluprosesseihin liittyvistä tehokeinoista sekä lisäksi pyrin muodostamaan eheän kuvan kirjan muotoiluprosessista kokonaisuudessaan. Tosin kirjan toteuttamiseen liittyvän prosessin olen rajannut tämän kehittämishankkeen ulkopuolelle ja näitä tietoa hyödynnän osittain vasta muotoiluprosessin jatkokehittelyvaiheessa.

5.3 Aineistojen keruu

Aineiston kokonaisuudessaan keräsin vuosien 2022–2023 aikana. Aluksi keräsin kyselyaineiston, jonka tarkoituksena oli tuottaa narratiiveja erityisherkkäksi itsensä kokevien ihmisten lapsuusmuistoihin liittyen. Kyselyn avulla pyrin selvittämään etenkin koulumaailmaan ja erilaisiin sosiaalsiin suhteisiin liitettyjä lapsuusajan kokemuksia. Lisäksi halusin selvittää vastaajien kokemuksia selviytymiskeinoista sekä hyväksi todetuista toimintamalleista haastavista tilanteista selviytymiseksi. Vielä vuoden 2022 keskivaiheilla oli tarkoitukseni lisäksi haastatella erityisherkkiksi tunnistettuja lapsia, sillä erityisherkkien lasten oman näkökulman huomioimisen koin erityisen tärkeänä. Nämä lapsia koskevat haastattelut päädyin lopulta rajaamaan pois, koska haastattelut olisivat mahdollisesti olleet liian leimaavia. Lisäksi kyselyaineiston perusteella useampi aikuisista kyselyn vastaajista kertoi tunnistaneensa erityisherkkyyden piirteitä vasta aikuisena. Lasten haastattelujen kohdalla

pohdin myös haastattelun psyykkistä turvallisuutta. Jos kysymykset olisivatkin tuntuneet lapsista liian hankalilta. Kehittämishanke olisi lisäksi voinut kasvaa melko laajaksi, kun kysymykset olisi täytynyt suhteuttaa ja operationalisoida jokaisen lapsen ikätasoa vastaaviksi. Operationalisointi tarkoittaa teoreettisten ja käsitteellisten teemojen muuntamista sellaisiksi, että haastateltavat voivat ymmärtää asian omalla arkiymmärryksellään (Vilkkä 2007, 14). Lopulta lasten haastattelut päädyin rajaamaan kehittämishankkeen ulkopuolelle.

Lastenkirjailijoille suunnatut asiantuntijahaastattelut toteutin vuoden 2023 kesällä. Näiden haastattelujen tavoitteena oli kerätä kokemustietoa sensitiivisen kirjallisuuden toteuttamiseen liittyvistä huomioista sekä kerätä lastenkirjan muotoiluprosessiin liittyvää yleistä tietoa.

Kyselyaineiston keruun toteutin Webropol- ohjelmaa hyödyntäen. Laadin kyselyn, joka suuntautui kaikille erityisherkeiksi itsensä kokeville henkilöille. Aluksi laadin kysymykset, joilla pyrin mahdollisimman hyvin tavoittamaan lapsuuden aikaan liittyviä narratiiveja tilanteista, joissa erityisherkyys oli vastaajien mielestä jollain tapaa vaikuttanut asioiden kulkuun. Kysymyksiä muodostui lopulta kuusi (Liite 1). Kysymykset liittyivät kouluympäristöön, sosiaaliin vuorovaikutustilanteisiin yleisesti, erityisherkkyyteen liitettyihin haasteisiin ja vahvuuksiin. Sekä lapsuusaikana hankalien tilanteiden varalle kehitettyihin selviytymiskeinoihin ja hyväksi todettuihin toimintamalleihin. Kysely toteutettiin sähköisesti ja anonyymisti. Webropol- kysely oli avoinna 14.10.2022-31.10.2022 välisenä aikana. Kyselyä mainostettiin neljässä erilaisessa yhteisöpalvelu Facebookin erityisherkkyyden ilmiöön liittyvässä ryhmässä sekä HSP Suomi ry:n jäsenille suunnatussa uutiskirjeessä lokakuussa vuonna 2022. Kyselyyn vastasi yhteensä 37 henkilöä.

Kirjailijahaastatteluihin pyysin haastateltaviksi kahta herkkyyden teemasta kirjoittanutta lastenkirjailijaa Reetta Niemelää ja Maria Viljaa. Molemmat suostuivat haastatteluihin ja kirjoittivat haastatteluiden alussa asiaan kuuluvat suostumuslomakkeet (Liite 2). Kehittämishankkeen haastatteluaineiston keräsin teemahaastattelun menetelmää hyödyntäen. Haastattelujen teemoissa (Liite 3) oli hieman vaihtelevuutta, koska Maria Vilja oli toiminut kirjassaan myös kuvittajana. Näin ollen osa hänelle esitetyistä haastattelukysymyksistä koski

lisäksi myös kuvittamiseen liittyviä teemoja. Haastattelut olivat melko vapaamuotoisia. Teemahaastattelun vahvuutena voidaankin pitää sitä, että haastattelun aikana on mahdollista myös tarkentaa ja syventää haastattelu kysymyksiä haastateltavien vastauksiin pohjautuen. (Tuomi & Sarajarvi 2018: 87–88.) Asiantuntijahaastattelut toteutin yksilöhaastatteluina. Reetta Niemelää haastattelin 6.7.2023 Turussa ja Maria Viljaa haastattelin 8.7.2023 Helsingissä. Nauhoitin molemmat haastattelut ja haastattelut olivat kestoiltaan noin yhden tunnin mittaisia. Lopuksi litteroin nauhoitetut haastattelut. Litteroitua haastatteluaineistoa sain yhteensä 23 liuskaa (fontilla Arial, fonttikoolla 12 ja rivinvälillä 1,5).

5.4 Aineistojen analysointi

Eryisherkkyyden ilmiöön liittyvän Webropol-kyselyn kautta saadun aineiston analysoimisessa käytin narratiivisen analyysin menetelmää sekä laadullisen sisällönanalyysin menetelmää rinnakkain. Narratiivinen analyysi on laadullisen tutkimuksen menetelmä, jota apuna käyttäen pyritään hahmottamaan, millaisia kertomuksia eli narratiiveja tutkittavasta kohteesta kerrotaan tai millä tavoin tutkittavan ilmiön olemus kertomuksenkaltaisena rakenteena hahmottuu. Narratiivisessa kokemuksen tutkimuksessa kokemuksella tarkoitetaan yksilöllisen merkityksenannon lisäksi myös kielellisyyden vuoksi yhteisöön sidoksissa olevaa maailman konstruointia sekä ymmärtämistä. Narratiivisessa tutkimuksessa on mahdollisuus ottaa kohteeseen yksilön ”sisäisen” kokemusmaailman lisäksi näkökulman siitä, kuinka yksilö myös poimii kokemusmaailmansa rakennusaineiksia ympäristöstään, esimerkiksi läheisiltä ihmisiltä tai lähiyhteisöistään. (Tökkäri 2018, 77.)

Laadullinen sisällönanalyysi puolestaan pohjautuu analyysin tekijän tekemälle koodaukselle, jossa tunnistetaan ja nimetään aineistosta löytyviä sisällöllisiä elementtejä. Koodaus voi olla aineistolähtöistä, jolloin analyysin tekijä lähtee avoimena etsimään sellaisia kohtia aineistosta, jotka kertovat tutkittavasta ilmiöstä jotakin analyysin tekijää kiinnostavaa. Jos kyse on teksteistä, nämä löydökset voivat olla laajuudeltaan hyvin erilaisia yksittäisistä ilmauksista aina

pitkiinkin katkelmiin. (Vuori 2021a.) On kuitenkin tärkeä huomioida, että tässä kehittämishankkeessa kyselyyn vastaajat ovat aikuisia, joten heidän lapsuudenajan kokemuksensa suodattuvat aikuisen kokemusmaailman läpi.

Aivan ensimmäinen teemoittelun koodasin viiden eri kategorian avulla. Kategorioiksi muodostuivat: Erityisherkkyyteen liitetyt selviytymiskeinot ja hyväksi todetut toimintamallit, kouluympäristö, vuorovaikutussuhteet, erityisherkkyyteen liitetyt haasteet sekä vahvuudet (Liite 4). Koska aineistoa kertyi runsaasti, tämän jälkeen jäsensin ja koodasin kyselyaineistoa vielä lisää laadullisen sisällönanalyysin avulla erilaisiin teemoihin, jotka olivat erityisen vahvasti kytköksissä tämän kehittämishankkeen tutkimuskysymyksiin: 1. Millaisia erityisherkkyyden persoonallisuuspiirteitä koskevia teemoja ja narratiiveja aineiston pohjalta muodostuu? ja 2. Millaista tietoa aineisto tuottaa erityisherkkien osallisuuden ja identiteetin vahvistamisen näkökulmasta?

Teemat muotoutuivat edelleen ja tässä vaiheessa sisällönanalyysin kautta olin jäsentänyt neljä keskeistä avainteemaa: Aistiärsykkeistä väsyminen, turvallisuuden tunne, voimakkaat tunnekokemukset ja erillisyyden tunne. Näiden avainteemojen kautta tarkastelin ja jäsensin osallisuuden vahvistumisen ja herkän lapsen identiteetin muotoutumisen näkökulmasta merkittäviä mahdollisia riskitekijöitä sekä näihin tarpeisiin sopivia ratkaisukeinoja (Liite 5). Lisäksi muodostin aineistosta kaaviokuvan, jonka avulla tutkin erityisherkkyyteen liitettyjä vahvuuksia sekä yksilön hyvinvointia tukevia toimintamalleja (Kuva 1).

Seuraavassa vaiheessa jäsensin aineistoa narratiivisen analyysin mukaisesti. Narratiivisen analyysin pohjalta muodostin kyselyaineistosta erilaisia kuvailevia narratiivisia arkkityyppejä tyypittelyn menetelmää hyödyntäen (Kuva 2). Narratiivisessa kokemuksen tutkimuksessa onkin kiinnostuttu siitä, miten kokemus rakentuu kertomusmuotoisena ja millä tavoin kokemukset jaettuina kertomuksina muotoilevat yhteistä maailmaa. Kertomukset luovat tapahtumille mielekkyyttä esimerkiksi antamalla henkilöille motiiveja tai rakentamalla yksittäisten sattumien välille syy-yhteyksiä. (Tökkäri 2018, 68–69.) Kyselyyn vastanneiden kommentit päädyin merkitsemään tämän kehittämishankkeen

raportoinnissa muotoon (EH). Lyhenne EH muodostuu sanasta erityisherkkä. Samaan alalukuun liittyvissä kommentteissa olen merkinnyt kyselyyn vastanneiden kommentit muotoon (EH1), (EH2) jne. Sen vuoksi, että puheenvuorot erottuisivat eri vastaajien tuottamiksi kommenteiksi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita raportoinnissa sitä, että esimerkiksi (EH1) merkinnällä eroteltu kommentti kuuluisi aina samalle vastaajalle. Näiden edellä mainittujen sisällöllisesti teemoitettuihin ja narratiivisen analyysin kautta syntyneisiin erityisherkkyyden teemoihin ja tyypittelyyn syvennyn seuraavassa empiirisen tiedonhankinnan tuloksia käsittelevässä luvussa tarkemmin.

6 Empiirisen tiedonhankinnan tulokset

Terminä empiirinen tarkoittaa havaintoihin ja kokemukseen perustuvaa. Empiirisessä tiedonhankinnassa havainnot maailmasta tehdään tutkimusaineiston välityksellä. Näiden aineistojen voidaan ajatella olevan näytteitä, otteita ja jälkiä todellisuudesta. Otteita siitä mitä maailmassa tapahtuu, miten ihmiset muodostautuvat erilaisiksi ryhmiksi ja miten he toimivat yhdessä, mitä yksilöt ajattelevat maailmasta, millaisia kulttuurisia esityksiä ihmiset tuottavat ja miten nämä henkilöt ovat mukana rakentamassa yhdessä yhteiskuntaa ja sen instituutioita jne. (Vuori 2021b.) Tässä kehittämishankkeessa selvitetään yhtenä osatavoitteena sitä, kuinka erityisheriksi itsensä kokevat aikuiset kuvailevat omia lapsuusaikaan sijoittuvia kokemuksiaan. Näistä kokemuksista muodostetaan erilaisia teemoja ja vertaisuuteen perustuvia narratiiveja erityisherille lapsille suunnatun lastenkirjan muotoiluprosessin palvelukseen. Lisäksi selvitetään niin ikään kehittämishankkeen osatavoitteena sitä, millaista kokemustietoon perustuvaa tiedonmuodostusta asiantuntijahaastatteluaineisto kehittämishankkeen tarpeisiin tuottaa.

Samaistuttavissa ja terapeutissävyytteisissä saduissa on elementtejä, joiden toivotaan koskettavan lasta tunnetasolla. Lapsella on mahdollisuus käydä vaikeuksia tai menetyksiä mielikuvituksensa sekä syntyvien mielikuvien kautta ja samalla hänellä on mahdollisuus löytää omasta kokemusmaailmastaan yhteyksiä satujen henkilöihin sekä tapahtumiin, vaikeuksiin ja vaikeuksista seuraaviin onnistumisiin. Satujen vaikutuksesta lapsen ajattelussa toivotaan tapahtuvan muutosta, siten että suru lievittyy tai mahdolliset vastoinkäymiset eivät tuntuisi enää niin ylivoimaisilta. Sadut luovat toivoa. (Ylönen 2000, 63.) Lukemisen ja lastenkirjallisuuden tärkeydestä erityisherille ihmisille kertonee se, että kyselyaineiston 37 vastauksesta yhteensä kymmenessä eri vastauksessa mainittiin lukeminen selviytymiskeinona tai hyväksi koettuna toimintamallina erityisherkkien persoonallisuuteen liitetyn kuormittumisalttiuden ja tunnesäätelyn tukena. Tässä muutama aineistosta poimittu suora lainaus lukemisen koetusta tärkeydestä:

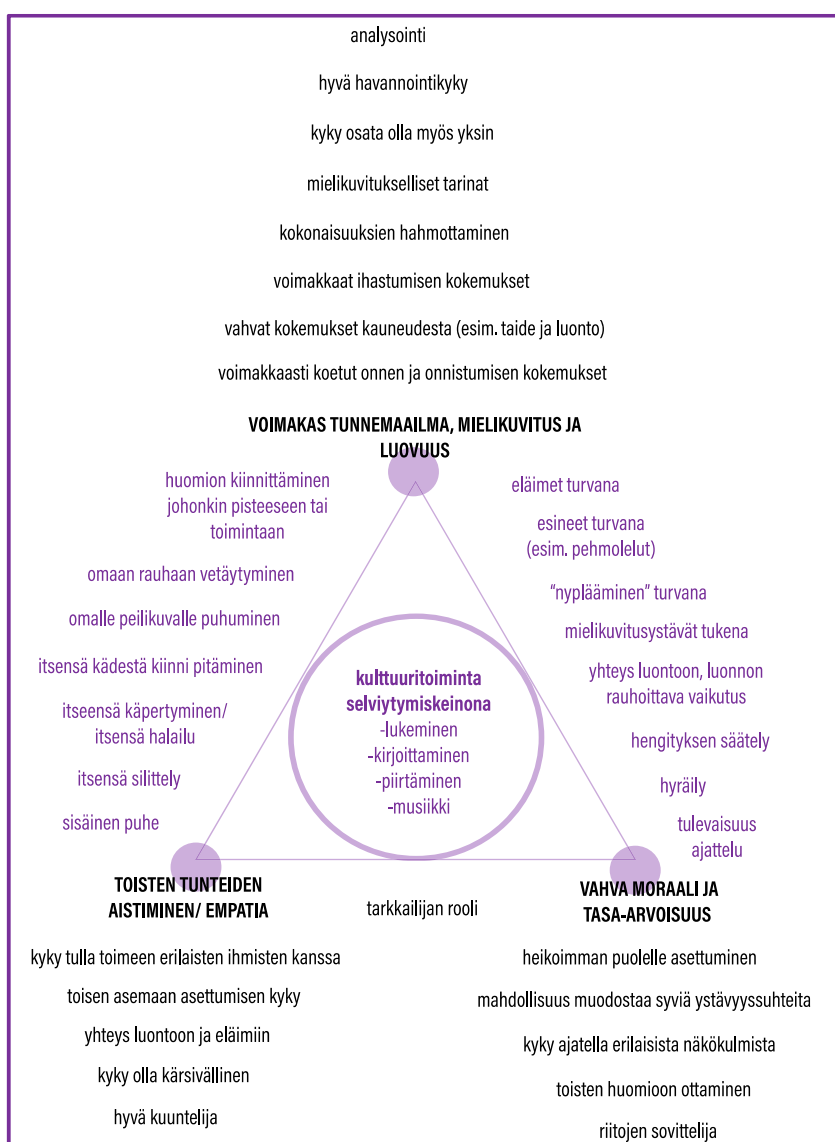
Olen pienestä pitäen, koko lapsuuteni lukenut sekä kirjoittanut. Sadut ja tarinat ovat toimineet pakokeinoina, niihin olen paennut todellisuutta. (EH1)

Minulla oli hyvin rikas sisäinen maailma ja luin kasapäin kirjoja, mutta en pystynyt jakamaan tuota maailmaa kenenkään kanssa. (EH2)

Kyselyaineiston perusteella voidaankin todeta lastenkirjallisuuden olevan yksi hyvä väylä tukea erityisherikän lapsen hyvinvointia. Keräämäni erityisherikille aikuisille suunnatun kyselyaineiston perusteella kirjallisuudella voidaankin nähdä olevan potentiaalia tavoittaa nämä kehittämishankkeen muotoiluprosessin kohderyhmänä olevat erityisherikät lapset. Lukemisen lisäksi kyselyyn vastanneiden erityisherikkien tunnistamiin voimavaraistaviin toimintamalleihin liitettiin kirjallisuuden ohella myös useita muita kulttuurihyvinvoinnin kenttään lukeutuvia hyvinvointia tukevaa kulttuurillista toimintaa, kuten piirtämistä, kirjoittamista ja musiikin harrastamista. Nämä erityisherikän lapsen hyvinvointia tukevat toiminnot näkyvät kuvassa 1 keskellä ympyrän sisällä. Kyselyaineisto tuottikin runsaasti erityisherikkyyden ilmiöön liitettyjä vahvuuksia sekä toimivaksi koettuja toimintamalleja haastaviksi koetuista tilanteista selviytymiseksi. Nämä erityisherikkyyteen liitetyt vahvuudet ja voimavarat näkyvät myös kuvassa 1, jossa voimavarat ja vahvuudet on merkitty mustana tekstinä ja hyväksi todetut toimintamallit ja selviytymiskeinot on merkitty violetilla tekstivärillä. Olikin ilo huomata kuinka paljon vahvuuksia ja voimavaroja kyselyaineiston kautta löytyi ja kuinka kekseliäitä ratkaisuja haastaviin tilanteisiin oli kyselyaineiston perusteella lapsuudessa löydetty.

Näitä voimavaraistavia ja erityisherikän lapsen identiteettiä vahvistavia elementtejä tulen hyödyntämään osana erityisherikille suunnatun lastenkirjan muotoiluprosessia ja vaalin näitä hienoja vahvuuksia tärkeinä eheän identiteetin vahvistumisen peruspilareina. Vaikka tulenkin korostamaan näitä vahvuuksiksi lueteltuja persoonallisuuspiirteitä ja hyväksi koettuja toimintamalleja tulevassa lastenkirjassani, otan tässä kehittämishankkeessa hieman lähempään tarkasteluun ne kyselyaineiston kautta syntyneet avainteemat, jotka koen herikän lapsen kasvun ja identiteetin vahvistamisen kannalta mahdollisina eheää kasvua estävinä tekijöinä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että nämä luvussa 6.1 esitellyt avainteemat ja niiden kautta muodostetut riskitekijät olisivat

kaikille erityisherkillle lapsille mahdollisia riskitekijöitä. Lähinnä haluan nostaa näitä kyselyaineiston pohjalta nousseita teemoja esille, jotta näiden teemojen käsittelyyn voitaisiin lastenkirjan avulla löytää lapselle itselleen sopivia selviytymiskeinoja sekä sitä kautta tukea herkän lapsen hyvinvointia. Näiden teemojen lähemmän tarkastelun avulla voidaan lisäksi luoda kirjaan myös sellaisia tapahtumia, joiden kautta mahdollistuu lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus näiden teemojen puheeksi ottamisen tukena.

Kuva 1. Kyselyaineiston kautta muodostuneet vahvuudet ja hyväksi todetut toimintamallit sekä selviytymiskeinot

Tätä edellä mainittua erityisherkkien vahvuuksiin ja voimavaroihin kytkeytyvää kuvaa olen hyödyntänyt myös luvussa 6.2, jossa esittelen kyselyaineiston tyypittelyn kautta syntyneet keskeisimmät erityisherkkyyden keskeisiä ominaispiirteitä kuvailevat narratiiviset arkkityypit.

Seuraavissa luvuissa esitellään kyselyaineiston pohjalta muotoutuneet keskeisimmät avainteemat ja niihin liittyvät kokemukset, riskit tämän kehittämishankkeen viitekehyksen eli osallisuuden ja voimaantumisen vahvistumisen osalta sekä näihin teemoihin liittyvien riskien ennaltaehkäisyyn ehdotetut toimenpiteet lastenkirjan muotoiluprosessissa.

6.1 Kyselyaineiston pohjalta muodostuneet avainteemat

Kyselyaineiston kautta muodostui osallisuuden vahvistamisen ja erityisherkan lapsen identiteettikehityksen näkökulmasta neljä keskeistä avainteemaa. Avainteemat ja niihin sidoksissa olevat alateemat olen jäsennellyt aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Lisäksi olen luokitellut aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla näihin avaintemoihin yhteydessä olevia mahdollisia riskitekijöitä (ks. Taulukko 1). Taulukossa 1 alateemat olen teemoittelut kunkin avainteeman yhteyteen siten, että aistiärsykkeistä väsymisen avainteemaan liittyvät alateemat ovat kyky aistia toisten tunnetiloja, vahva empatiakyky, kuormittuminen sosiaalisissa tilanteissa ja kasvanut oman tilan tarve. Erillisyyden tunteen avainteeman alateemat puolestaan ovat toisten ihmisten miellyttäminen, ”musta lammas” ja ”outolintu” kokemukset ja koulukiusaamisen uhriksi joutuminen.

Turvallisuuden tunteen avainteemaan linkittyvät alateemat ovat uusien tilanteiden kokeminen hankalana, tilanteiden hallitsemattomuus sekä turvallisuuden tunteen menettämisen pelko. Voimakkaiden tunnekokemusten avainteeman alateemoihin kuuluvat vaikeus säädellä tunnekokemuksia, voimakkaat häpeän tunteet, aidon itsen peittely, voimakas epäonnistumisen pelko, korostunut herkkyytys itkemiselle, tunnollisuus, ylisuorittaminen, kiltteys sekä asioiden jatkuva analysointi. Näiden edellä mainittujen avaintemojen ja

niiden alateemojen lisäksi löytyneet mahdolliset osallisuuden vahvistumisen sekä identiteetin vahvistumisen riskitekijät ovat syrjäytymisen ja välttämiskäyttäytymisen riskit sekä eheän identiteetin muodostumisen estymiseen liittyvät riskit.

ALATEEMAT	AVAINTEEMAT	RISKITEKIJÄT
Kyky aistia toisten tunnetiloja	AISTIÄRSYKKEISTÄ VÄSYMINEEN	SYRJÄYTYMISEN RISKI
Vahva empatiakyky		
Kuormittuminen sosiaalisissa tilanteissa		
Kasvanut oman tilan tarve		
Toisten ihmisten miellyttäminen	ERILLISYYDEN TUNNE	RISKI VÄLTÄMIS- KÄYTTÄYTYMISELLE
"Musta lammas" ja "outolintu" kokemukset		
Koulukiusaamisen uhriksi joutuminen		
Uusien tilanteiden kokeminen hankalana	TURVALLISUUDEN TUNNE	
Tilanteiden hallitsemattomuus		
Turvallisuuden tunteen menettämisen pelko		
Vaikeus säädellä tunnekokemuksia	VOIMAKKAAT TUNNE- KOKEMUKSET	EHEÄN IDENTITEETIN MUODOSTUMISEN ESTYMISEN RISKI
Voimakkaat häpeän tunteet		
Aidon itsen peittely		
Voimakas epäonnistumisen pelko		
Korostunut herkkyys itkemiselle		
Tunnollisuus, ylisuorittaminen ja kiltteys		
Asioiden jatkuva analysointi		

Taulukko 1. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin kautta muotoutuneet osallisuuden vahvistamisen ja lapsen identiteetin kehittymisen kannalta keskeisimmät avainteemat, alateemat ja riskitekijät

6.1.1 Osallisuuden näkökulmasta keskeisimmät teemat

Taulukossa 1 on esitelty aineiston kautta muodostuneet avainteemat, alateemat sekä tunnistetut riskitekijät. Tunteiden säätelyn ajoittaisten haasteiden vuoksi erityisherkillä lapsella voi olla kyselyaineiston vastausten perusteella kasvanut riski syrjäytymiselle sekä välttämiskäyttäytymiselle. Nämä riskit voivat muodostua myös pitkittyessään osallisuuden kokemuksen esteiksi. Etenkin turvallisuuden tunteen tavoittelu, kontrollin tarve sekä erillisyyden tunnekokemukset voivat pahimmillaan johtaa siihen, että erityisherkkä lapsi alkaa välttämään tiettyjä lapsen kehityksen sekä yhteiskuntaan ja yhteisöihin kiinnittymisen kannalta tärkeitä toimintoja. Tällaisia voivat olla esimerkiksi harrastustoimintaan osallistuminen, uusien sosiaalisten tilanteiden välttely, koulussa oppimisen vaikeus jne. Nämä kokemukset liittyvät vahvasti ulkoiseen kokemusmaailmaan, mutta toisaalta pitävät myös sisällään voimakkaita sisäisesti koettuja tunnekokemuksia. Tässä muutama kyselyaineiston kautta saatu vastaus osallisuuden kokemuksen mahdolliseen estymiseen liittyen:

Koska lapsella on vähän tunteiden käsittelyn keinoja, itselleni kehittyi haitallisia selviytymiskeinoja kuten vetäytyminen, sosiaalisten tilanteiden välttely ja tunteiden tukahduttaminen. (EH 1)

Rakastin esiintyä ja olisin halunnut olla mukana koulunäytelmissä. Kehittämäni kuoren takia en kuitenkaan uskaltanut mennä näihin tilanteisiin, sillä pelkäsin kiusatuksi tulemista, jos paljastaisin luonteeni. (EH 2)

Jännitin niin kovasti, että näin jälkeenpäin ajateltuna se haittasi oppimistani ekoina kahtena vuotena. Olin ikään kuin kipsissä, en pystynyt avaamaan itseäni oppimiselle. (EH 3)

Näiden osallisuuden kokemuksen näkökulmaan liitettyihin riskitekijöihin on tarkoituksenani vaikuttaa kirjan muotoiluprosessissa luomalla käsikirjoitukseen ainakin yksi turvallinen aikuinen, jonka avustuksella esitellään erityisherkillä lapselle osallisuuden vahvistamisen kannalta hyväksi todettuja toimintamalleja. Näin ollen tarinan luotettava ja turvallinen aikuinen toimii tarinassa kanssakulkijana ja tutustuttaa kirjan päähenkilön erilaisiin hankalien tilanteiden varalle luotuihin selviytymiskeinoihin, tarjoamalla päähenkilölle erilaisia aineiston kautta hyväksi todettuja toimintamalleja. Esimerkkeinä erilaiset

mielikuvaharjoitustekniikat ja turvaa tuovan esineen mukana kantaminen. Lisäksi tarinan kautta on tarkoitus tuoda vahvistusta itsensä hyväksymiselle ja oikeudelle puolustaa tarvittaessa itseään, esimerkiksi kiusaamistilanteissa. Osallisuutta jo vahvistavia tekijöitä puolestaan aineistossa edustivat mm. persoonallisuuspiirteet, kuten kyky tulla toimeen erilaisten ihmisten kanssa, toisen asemaan asettumisen helpous, hyvät kuuntelijan taidot sekä mahdollisuus muodostaa syviä ystävyys-suhteita.

6.1.2 Identiteetin vahvistumisen näkökulmasta keskeisimmät teemat

Identiteetin vahvistamisen näkökulmasta kyselyaineiston kautta nousi esiin useita erityisherikän lapsen eheän identiteettikehityksen vaaranpaikkoja, mutta toisaalta kyselyyn vastanneet toivat esiin myös paljon erityisherikyyden vahvuuksiin liitettyjä piirteitä sekä hankalien tilanteiden varalle kehitettyjä, hyväksi havaittuja toimintatapoja. Keskeisimpinä yksilön identiteetin vahvistumisen mahdollisina esteinä aineistossa näkyivät omaan tunnesäätelyyn liitetyt haasteet. Tunteet, kuten häpeän tunne, epäonnistumisen pelko, oman itsen peittely, muiden ihmisten miellyttäminen sekä korostunut herikkyys itkemiselle koettiin erityisen haastavina. Myös itsetuntoon liitetyt haasteet sekä matala kynnys loukkaantua nousi esiin useammassa vastauksessa. Yleisesti aineistossa nousi vahvasti esiin taipumus asettaa muut ihmiset usein itsensä sijaan etusijalle. Tähän oletettavasti vaikuttaa aineiston kautta niin ikään esiin nousseet kokemukset liittyen vahvaan empatiakykyyn. Seuraavissa lainauksissa on esitelty identiteetin vahvistamisen kannalta tärkeitä aineistossa esiin nousseita kokemuksia:

Minulla oli paljon syvällisiä ajatuksia maailmasta ja olisin tarvinnut keskustella kaikista tunteistani. Patosin kaikki aatteeni sisälleni ja alistuin, jouduin myös kuuntelijan rooliin. Vasta nyt myöhemmin aikuisena olen herännyt tähän itseni unohtamiseen. Kuka minä olinkaan? Minullakin on merkitystä. (EH 1)

”Minä näytän niille” asenne kasvoi siitä sisältä kumpuavasta voimasta, joka minussa oli. Esim. äikän opettajani selkeästi mollasi minua ensimmäiset vuodet, taustani maalta kotoisin ei voinut tehdä minusta kirjoittajaa, se kuului läpi hänen kommentteistaan, jotka tuntuivat ivallisilta. Vasta ysiluokalla opettajani oli pakko myöntää, että todellakin osaan. Vähänkö tuntui voitolta! (EH 2)

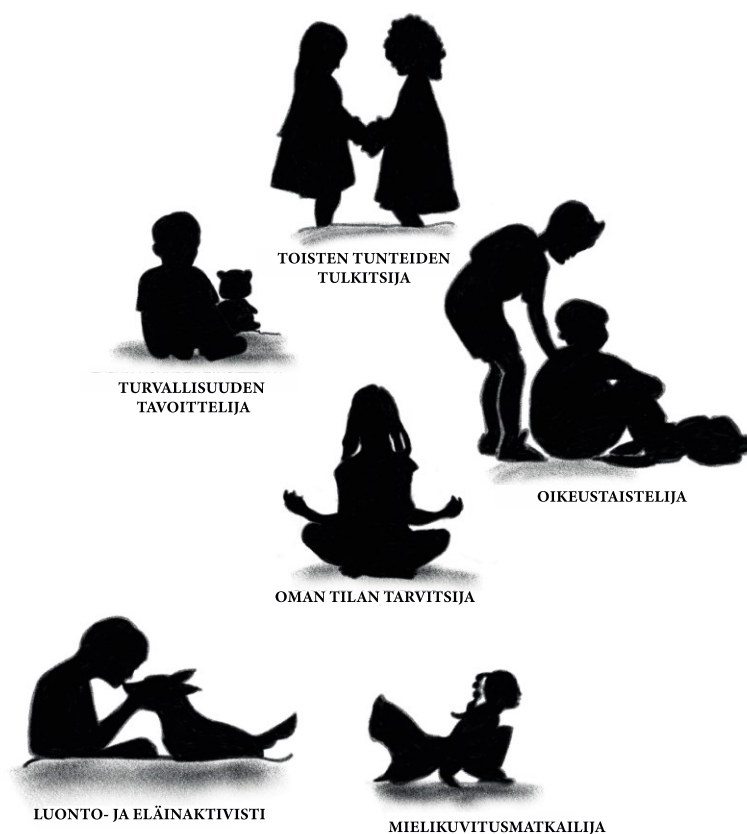
Muistoni kouluajoilta liittyvät paljon ihmissuhteisiin ja myös kiusaamisen kokemuksiin. Koen, että hain omalla tavallani hyväksyntää kuulumalla johonkin. Pienetkin kommentit, kuten ”sinulla on hyppyrinmuotoinen nenä” vaikuttaa vieläkin oman ulkonäön itsetunto-ongelmiin. (EH 3)

Aineiston pohjalta havaittujen haasteiden lisäksi aineistosta löytyi myös paljon vahvuudeksi koettuja persoonallisuuspiirteitä, jotka esiteltiin kuvassa 1 (s. 33). Mielenkiintoista oli huomata, kuinka aineistossa useammat persoonallisuuspiirteet koettiin sekä vahvuuksiksi että heikkouksiksi. Tällaisia piirteitä olivat mm. voimakkaana koettu tunnemaailma, empatiakyky, asioiden analysointi sekä yksin oleminen. Yksin olemisen osalta aineistosta nousi voimakkaasti esiin eriytyneisyyden ja yksinäisyyden teema, mutta toisaalta se, että osataan olla myös yksin, koettiin vahvuutena. Identiteetin vahvistamiseen liittyviä aineiston pohjalta saatuja huomioita aion hyödyntää myöhemmin erityisherkkyyttä käsittelevässä lastenkirjassa mm. tuomalla kirjan käsikirjoitukseen sekä kuvitukseen kyselyaineiston pohjalta kerättyjä hyväksi todettuja toimintamalleja sekä itsensä hyväksymistä vahvistavaa toimintaa, kuten herkkyyden näkemistä jonkinlaisena supervoimana.

6.2 Kyselyaineiston pohjalta muodostuneet narratiiviset arkkityypit

Seuraavissa alaluvuissa esittelen keskeisimmät kyselyaineiston pohjalta syntyneet narratiiviset arkkityypit (Kuva 2). Arkkityypeillä eli universaaleilla käyttäytymis- ja kognitiomalleilla tarkoitetaan yksilöissä sekä kulttuureissa toistuvia malleja. Nämä geneettisten tekijöiden sekä kokemusten muovaavat sisäiset mallit ovat ratkaisevassa asemassa monimutkaisen käyttäytymisen ohjaamisessa, yhtenäistäessä aistitietoa ajan saatossa sekä helpottamalla pitkän aikavälin suunnittelussa omien subjektiivisten tavoitteiden saavuttamiseksi. (Ereiras Vedor 2023.) Vaikka arkkityyppiset kuvaukset on jaoteltu seuraavissa alaluvuissa useisiin narratiiveihin, voi useampi eri narratiivi esiintyä saman henkilön persoonallisuuspiirteissä rinnakkain. Nämä aineiston kautta muodostuneet narratiiviset tyyppikuvaukset ovat luonto- ja eläinaktivisti, toisten tunteiden tulkitsija, mielikuvitusmatkailija, turvallisuuden tavoittelija, oikeustaistelija sekä oman tilan tarvitsija. Näitä arkkityyppisiä kuvauksia

hyödynnän myöhemmin myös osana erityisherkkyyttä käsittelevää lastenkirjan käsikirjoitusta. Kyselyaineiston kautta muotoutuneita arkkityypisiä kuvauksia on tarkoitus tuoda mukaan tulevan lastenkirjan käsikirjoitukseen sekä kuvitukseen erilaisina henkilöinä.

Kuva 2. Kyselyaineiston pohjalta muotoutuneet narratiiviset arkkityypit

6.2.1 Luonto- ja eläinaktivisti

Kyselyaineiston kautta välittyi vahva viesti erityisherkkien vastaajien positiivisista ja empaattisista kokemuksista liittyen luontoon ja eläimiin. Luonto ja eläimet toimivat aineistossa niin turvallisuuden, yksinäisyyden, rauhan kuin

voimakkaiden tunteidenkin kannalta tärkeinä elementteinä. Ainakin 15:ssä eri vastauksessa mainittiin luonto tai eläimet, joko vahvuuksien tai selviytymiskeinojen yhteydessä, tämä kertonee herkkien vahvasta luonto- ja eläinyhteydestä. Etenkin luonnon puolustamisesta oltiin voimakkaasti nousemassa barrikadeille ja eläinten suojeleu koettiin kyselyaineiston valossa erittäin tärkeänä. Tässä muutamia esimerkkejä tähän arkkityyppiin liittyen:

Asuimme metsän vieressä ja muistan itkeneeni kun eräänä päivänä metsää oli harvennettu. Ja menimme kavereiden kanssa rikkomaan hajasieniä tontille johon rakennettiin talo, joka siis tuhosi metsää siitä kohdasta, kun toivoimme että sienten haju karkottaisi nuo uuden ostajat pois... (EH 1)

Muistan kuinka äidinkielen opettaja luki äidinkielen tunnilla ääneen kirjaa. Kirjassa oli kettu tai susi, joka vahingoittui. Minua itketti kamalasti kuunnella tätä. Ihan pelkäsin etukäteen, kun äidinkielen lukutunti koitti, ahdisti kuunnella tätä tarinaa. (EH 2)

Lapsena halusin auttaa eläimiä niin paljon, että tein myyntiä ovelta ovelle WWF:lle. En itse saanut rahoja vaan kaiken tuoton lähetin eläintensuojeluun. (EH 3)

6.2.2 Toisten tunteiden tulkitsija

Tämän narratiivisen arkkityypin osalta koettiin sekä negatiivisia, että positiivisia kokemuksia. Toisten tunteiden voimakas aistiminen koettiin ajoittain kuormittavana, mutta toisaalta tämän intuitiivisen kyvyn koettiin aineiston valossa myös olevan kovin hyödyllinen monissa erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Seuraavassa esimerkkejä aineiston kautta saaduista vastauksista koskien tätä toisten ihmisten tunteiden tulkitsijan arkkityyppiä:

Opettajista (kuten muistakin, esim. TV-juontajista) olen huomannut heti epäaidot ihmiset. Olen aina pitänyt ihmisistä, jotka ovat aidosti omia itsejään, koska epäaitous paistaa niin silmääni. (EH 1)

Kavereiden ja opettajien tunnetilojen tunnistamisen ja eleiden kautta tiesin, milloin olin ylittänyt rajan ja kannatti olla hiljaa. Näistä tuli vahvasti häpeän tunne, jota podin itsekseni usean päivän. Ylipäänsä olen lapsesta saakka ollut herkkä aistimaan toisten tarpeita ja pystynyt toimimaan sen mukaisesti. (EH 2)

Temperamenttisilta persoonallisuuspiirteiltään sensitiiviset lapset aistivatkin helposti ja nopeasti yleisen sosiaalisen ilmapiirin. Nämä lapset havaitsivat usein tarkoin ja täsmällisesti muiden henkilöiden tunteet ja niissä tapahtuvat

muutokset. Nämä lapset voivat usein kertoa, että joku seurueessa on ollut hyvin surullinen, vaikka muut paikalla olleet olisivat nähneet iloiseksi mielletyn pintakuoren. (Keltikangas–Järvinen 2006, 68.) Intuitiivisuus ja toisten energioiden vahva aistiminen tulee olemaan tulevan erityisherkkyyttä käsittelevän lastenkirjan yhtenä kantavana teemana. Pysin käsikirjoituksessa huomioimaan erityisesti kuormittumisen teemaa sekä omien rajojen asettamisen tematiikkaa. Tämä tulee alustavissa kirjaluonnoksissa toteutumaan sivuhenkilön roolista käsin, jotta teema ei tulisi liian lähelle lapsilukijaa, vaan lapselle mahdollistuisi turvallinen tila peilata teemaa sivuhenkilön roolin kautta.

6.2.3 Mielikuvitusmatkailija

Satujen kuuntelemisella on mielikuvitusta vahvistava vaikutus. Tutkimusten mukaan sellaisella lapsella, jolla on rikas mielikuvitus, on pienentynyt riski käyttäytyä aggressiivisesti, sillä tällöin lapsi osaa kanavoida tunteitaan rakentavasti sekä toisia vahingoittamatta. (Heikkilä–Halttunen 2015, 101.) Mielikuvituksen laajuus nousikin esiin monissa kyselyn vastauksissa. Mielikuvituksen kautta ”matkaamista” hyödynnettiin aineiston perusteella useimmiten pakokeinona kuormittavissa tilanteissa.

Toisinaan mielikuvitusta kuitenkin hyödynnettiin luovuuden lähteenä. Vilkkaan mielikuvituksen ja sisäisen maailman koettiin lisäksi myös vievän välillä kovin yllättäenkin ”omiin maailmoihin” Ajoittain lausekin oli saattanut jäädä kesken, kun mielikuvitus lähti laukkaamaan. Lisäksi yhdessä vastauksessa todettiin, että tämä jatkuva mielikuvitusmatkailu saatettiin joskus kokea muiden ihmisten mielestä jonkinlaisena hitautena. Pääosin kuitenkin voimakas mielikuvitus koettiin vahvuutena ja hankalaksi koettuihin tilanteisiin hyväksi todettuna selviytymiskeinona. Seuraavien esimerkkien kautta on kuvattu tätä mielikuvitusmatkailijan narratiivista arkkityyppiä:

Itselläni oli hyvin rikas sisäinen maailma ja leikin usein yksin ulkona mielikuvitusleikkejä levittämällä kädet sivuille ja pyörimällä ympyrää. Sisäinen maailmani oli niin syvä ja kiinnostava, etten aina huomannut välitunnin loppumista ja jäin yksin pihalle. (EH 1)

Muistan ala-asteella paenneeni todellisuutta satujen, tarinoiden ja kirjojen maailmaan. Olin yksinäinen ja välitunnit olivat pahimpia. (EH 2)

Yksin ja öisin etenkin. Tavallaan aistin voimakkaasti henkiä ja myös mielikuvittelin vampyyreitä ja lohikäärmeitä. (EH 3)

Lisäksi mielikuvitusystävät olivat toimineet monille vastaajille tukena ja turvana tiukoissa paikoissa. Mielikuvituksen ansiosta myös moni vastaaja koki olevansa hyvä kirjoittamaan erilaisia tarinoita tai samaistumaan kirjojen ja kertomusten hahmoihin. Tulevan erityisherkkyyttä käsittelevän lastenkirjan käsikirjoituksessa tulen hyödyntämään tätäkin narratiivista arkkityyppiä ja esittelemään kirjan hahmojen kautta erilaisia tapoja hyödyntää mielikuvitusta turvapaikkana.

6.2.4 Turvallisuuden tavoittelija

Turvallisuuden tavoittelijan arkkityypissä yhdistyy vahva kontrollin tarve sekä esineiden ja turvallisten aikuisten luoman turvallisen tilan hyödyntäminen. Aineiston pohjalta kävi ilmi, että moni vastaajista koki uudet tilanteet kovin kuormittavina ja jännittävinä. Tutut rutinit ja tutuksi jo tulleet ihmiset koettiin mieluisimpina. Uudet tilanteet, kuten ensimmäinen kerta uudessa harrastuksessa, koulun ruokalassa toiminen, kiertävät vastausvuorot luokassa tai jokin muu uusi ennalta arvaamaton tilanne tuntui tuottavan monille ahdistusta. Joskus tilanteissa koettiin aineiston valossa helpotusta, kun mukana oli joku turvalliseksi koettu ihminen, mutta aina tämäkään ei tuonut tavoiteltua turvallisuuden tunnetta. Monelle vastaajista turvaa oli jännittävässä tilanteissa antanut myös jokin oheistoiminto, kuten hyräily, nenäliinan reunan nyplääminen, jonkin tärkeän esineen hypistely tai vaikkapa sisäinen motivoiva puhe. Seuraavien esimerkkien kautta on nähtävissä, millaisissa tilanteissa tämä turvallisuuden tavoittelijan narratiivinen arkkityyppi aineistossa esiintyi:

Koin erittäin ahdistavana lapsena tilanteet missä en tiennyt etukäteen mitä tulee tapahtumaan. Esimerkiksi minulle ei riittänyt, kun sanottiin että mennään ajelulle. Halusin tietää tarkkaan, minne mennään. (EH 1)

Ensimmäiset kerrat erilaisissa paikoissa olivat todella jännittäviä. Esimerkiksi ensimmäistä kertaa ruokalaan meneminen. Mihin laittaisin likaiset astiat? Miten muistan ottaa kaikki välineet linjastosta? Entä jos kaadun matkalla istumaan? Entä jos en löydäkään luokkatovereitani kymmenien ja kymmenien lasten

joukosta? Myös kiertävät vastausvuorot olivat painajaisia. Oikeastaan kaikki tilanteet, joita en pystynyt jollaiin tavalla ”hallitsemaan”. (EH 2)

Jännitin esimerkiksi uimahallissa toimista. Piti aina seurata jotakin toista oppilasta, jos olin hävittänyt kaikki luokkatoverit näkyvistä, minua alkoi ahdistaa. (EH 3)

Erityisherkkyyttä käsittelevän lastenkirjan muotoiluprosessissa tämä turvallisuuden tavoittelijan narratiivinen arkkityyppi on huomioitu siten, että tarinan käsikirjoitukseen on tuotu mukaan turvalliseksi koettu aikuinen rinnalla kulkemaan läpi tarinan, lisäksi kirjan käsikirjoituksessa turvaa luomassa ovat päähenkilön elämään ilmaantuva eläinystävä sekä turvalliseksi koetun aikuisen metaforan kautta mukaan kulkevaksi tarkoitettu tärkeä esine.

6.2.5 Oikeustaistelija

Oikeustaistelijan narratiivista arkkityyppiä aineistossa edustivat lukuisat kertomukset tilanteista, joissa kyselyn vastaaja oli lapsena asettunut erilaisissa konfliktitilanteissa heikommassa asemassa olevan lapsen puolelle. Tähän narratiiviseen arkkityyppiin liittyvät vahvasti myös aineiston kautta esiin nousut riitojen sovittelijan rooli, epäoikeudenmukaisuuden vaikea sietäminen, vahva pyrkimys tasa-arvoisuuteen, voimakas tarve auttaa toisia lapsia sekä kyky ajatella useista eri näkökulmista. Jossain määrin tämä arkkityyppi liittyy myös aiemmin esiteltyyn luonto- ja eläinaktivistin arkkityyppiin. Seuraavien esimerkkien kautta on kuvattu, kuinka tämä oikeustaistelijan arkkityyppi aineistossa ilmeni:

Pystyin helposti aistimaan vallitsevan ilmapiirin ja ihmisten väliset kemiat. Oma rooli oli ns. helppo ottaa ja samalla osasi tukea, jos joku heikompi tarvitsi tilanteessa komppaamista. Koin usein, että tehtäväni oli pelastaa näitä ihmisiä, jotka jäivät jalkoihin. (EH 1)

Olen kasvanut isossa perheessä ja minulla oli lapsena pihapiirissä paljon kavereita. Minulle oli aina tärkeää, että kaikkia kohdeltiin tasapuolisesti ja kaikki otettiin eri tilanteissa huomioon. (EH 2)

Olin ala-asteella kaverien keskuudessa melko suosittu, koska pyrin olemaan heikoimman puolella ja olin jo silloin hyvin empaattinen ja kiltti. Toki kerran muistan saaneeni kiusaajan potkun jalkaan, alun perin kiusaamansa lapsen jalan puolesta, koska menin väliin. Se ei haitannut, koska tunsin ympärillä olevan ystäviä, jotka olivat samaa mieltä, heikoimman puolella, vaikka eivät uskaltaneet

sanoa mitään. Tuntoaisti antoi siis voimia toimia ”oikein” sydämen mukaan.
(EH 3)

Tätä kehittämishankeen kyselyaineiston kautta muotoutunutta arkkityyppiä on tarkoitukseni hyödyntää lastenkirjan käsikirjoituksessa, tuomalla tarinaan narratiiviseen arkkityyppiin liitettyjä teemoja, kuten luontoaktivismia sekä päähenkilön toverin ja päähenkilön itsensä puolustamiseen liittyviä teemoja. Kuin myös samaistuttavissa olevia herkän lapsen moraalikäsitteeseen pohjautuvia kokemuksia. Kuvakirjojen kautta lapselle voidaankin tuoda myös moraalien ja etiikan oppitunteja: kuvakirjat voivat auttaa lasta tunnistamaan oikean sekä väärän. Perheen kesken tai isoissa lapsiryhmissä kohdataankin lähes päivittäin tilanteita, joissa mahdollisesti ajaudutaan sanaharkkaan tai törmätään erilaisiin näkemuseroihin oikean ja väärän rajoista sekä sopivaksi koetuista käyttäytymiskoodista. (Heikkilä–Halttunen 2015, 60.)

6.2.6 Oman tilan tarvitsija

Yksi keskeinen inhimillinen tarve, joka aineistossa liitettiin erityisherkkyyden ilmiöön, oli oman tilan tarve. Tämän täysin normaalin tarpeen pohjalta syntyi oman tilan tarvitsijan narratiivinen arkkityyppi. Vahva empatiakyky, aistiärsykkeistä väsyminen ja kyky aistia toisten tunnetiloja lienee keskeisimmät tähän arkkityyppiin vaikuttavat persoonallisuuspiirteet. Toki lisäksi myös esimerkiksi jännittäminen, muiden ihmisten miellyttäminen, jatkuva asioiden analysointi ja ympäristön havainnointi sekä voimakkaiden tunnekokemusten säätely kuluttavat voimavaroja. Tässä muutamia aineistoesimerkkejä, joissa tämä narratiivinen arkkityyppi on vahvasti näkyvillä:

Teimme jotain luokkahuoneessa koko ryhmän voimin ja minulle tuli yhtäkkiä tarve mennä hetkeksi omaan rauhaan eteisen puolelle. Tällaisia vastaavia tilanteita tuli esikoulukerroilla muitakin. Muutenkin kouluaikoina tarvitsin paljon omaa rauhaa ja mahdollisuuksia päästä yksinäisyyteen omien ajatuksien ja mielikuvituksen pariin. (EH 1)

Istuin leikkikentän liukumäessä yksin piilossa ja vain tuijotin maisemaa. Ajattelin ettei maailmassa ole muita, mutta se oli turvallinen ajatus. (EH 2)

Toisinaan menin hetkeksi rauhoittumaan vessaan tai koulun pihalla metsän reunaan kuusen alle. (EH 3)

Moni kyselyyn vastanneista aikuisista koki lapsuudessa tarvinneensa omaa tilaa erilaisissa sosiaalisesti rakentuneissa instituutioissa, kuten päiväkodeissa ja kouluissa. Lasten ei kuitenkaan ole usein helppo löytää tilaa olla yksin, esimerkiksi päiväkodeissa. Sillä usein vallitseva käsitys lapsesta on sosiaalisesti aktiivinen lapsi. Lapsilla onkin usein vaikeuksia löytää aikaa ja tilaa yksinoloon. Jo tällaisten instituutioiden tilat voivat olla sellaisia, että ne estävät vetäytymisen omaan rauhaan. Lasten on tällöin kehitettävä aktiivisia eristäytymisstrategioita, jos he tahtovat välttää kanssakäymistä toisten lasten kanssa. (Koivula & Eerola–Pennanen 2022, 271.) Pysin lastenkirjan muotoiluprosessissa huomioimaan nämä sosiaalisesti rakentuneiden instituutioiden infrastruktuuriset haasteet tämän arkkityypin näkökulmasta. Ja tähän oman tilan tarvitsijan narratiiviseen arkkityyppiin liittyvät teemat ovatkin tulevan herkkyyttä käsittelevän lastenkirjan käsikirjoituksen kantavia teemoja. Kirjan kautta tullaan käsittelemään levon tärkeyden merkitystä, aistiärsykkeistä kuormittumista. Lisäksi luodaan mahdollisuus oppia keinoja kuormittumisen vähentämiseksi, tarjoten erilaisia ratkaisuja, kuten meditaatiohetkeen vetäytymistä, paikkoja mihin mennä tarvittaessa rauhoittumaan ja hengitysharjoitusten käyttöä oman tilan ja rauhan tunteen saavuttamiseksi.

6.3 Asiantuntijahaastattelut lastenkirjan muotoiluprosessin tukena

Asiantuntijahaastattelujen kautta sain paljon tietoa mm. kirjan kirjoittamisen ja kuvittamisen prosessista, kirjan kustantajan kanssa tehtävästä yhteistyöstä, kirjan tekemisen aikataulutuksesta sekä lastenkirjojen painosmääristä. Kuitenkin rajasin haastattelujen kautta saatua aineistoa siten, että käsitelty aineisto tukee tämän kehittämishankkeen rajausta eli suunnitteluvaihetta ja muotoiluprosessia. Seuraavissa alaluvuissa käydään läpi herkkyyden teemasta kirjoittaneiden lastenkirjailijoiden Reetta Niemelän (Kettu ja hiljaisuus 2022) sekä Maria Viljan (Näkymätön reppu 2022 ja Villikissareppu 2023) ajatuksia lastenkirjojen kirjoittamiseen ja kuvittamiseen liittyen. Tämän kehittämishankkeen näkökulmasta haastatteluaineisto keskeisin sisältö on jäsennelty neljän eri teeman yhteyteen. Nämä teemat ovat oman

kokemustiedon hyödyntäminen osana lastenkirjaprosessia, turvallisen tilan ja osallisuuden luomisen keinot lastenkirjoissa, lastenkirjan samaistumisen kokemukset ja metaforat sensitiivisen aiheen puheeksi ottamiseen tukena sekä narratiiveista kuviksi ja saduiksi muotoutuva tieto.

Näiden teemojen lisäksi kiinnostava yksityiskohta haastatteluaineistossa oli se, kuinka molemmat lastenkirjailijat totesivat, että kuvakirjat eivät ole ainoastaan hyödyllisiä vain pienille lapsille, kuten usein ajatellaan. Molemmat haastateltavat olivat sitä mieltä, että moni kouluikäinen lapsi on myös kiinnostunut kuvakirjoista. Vilja oli mm. nähnyt kuinka kymmenenvuotiaat lapset olivat lukeneet hänen Näkymätön reppu kirjaansa ja kertoneet tykkänneensä kirjasta paljon. Myös Niemelä kertoi saaneensa paljon palautetta siitä, kuinka eka- ja tokaluokkalaiset olivat kertoneet tykkäävänsä Niemelän Kettu ja hiljaisuus kirjasta. Lastenkirjallisuuden erikoistuneen tutkija Päivi Heikkilä–Halttusen (2015, 99) mukaan jo kouluiässä lapsella on kyky nauttia esimerkiksi vanhojen satujen parodioinnista, vaikka usein satuja saatetaankin pitää ainoastaan virheellisesti vain pikkulasten oikeutena. Parhaimmillaan sadut ja tarinat antavat kuitenkin eväitä moraalin, elämäkatsomuksen, tunne-elämän ja tapatietouden oppitunneille pitkälle kouluikään ja aikuisuuteenkin asti.

6.3.1 Omakohtaisen kokemustiedon hyödyntäminen kirjaprosessissa

Harvemmin kuulee puhuttavan oman kokemustiedon hyödyntämisestä osana lastenkirjan muotoiluprosessia. Onkin varsin mielenkiintoista, kuinka molemmilla haastateltavilla tuntui olevan omakohtaista kokemusta herkkyyden aihepiiriin liittyen. Kumpikaan haastateltavista asiantuntijoista ei kuitenkaan halunnut suoranaisesti korostaa kirjassaan herkkyyden teemaa vaan ennemminkin koettiin, että lapsilukija voisi itse löytää samaistumispintaa ilman varsinaista aiheeseen sormella osoittamista. Kuitenkin herkkyyden teemaa haluttiin tuoda esiin siinä määrin, että esimerkiksi oman lapsensa herkäksi tunnistava vanhempi voisi helposti hakusanojen avulla löytää heidän herkille suunnattua kirjallisuuttaan. Ja voisi sitä kautta halutessaan tarjota herkälle lapselle

samaistuttavia tarinoita tai toisaalta hyödyntää näitä kirjoja esimerkiksi herkkyyteen liittyvien teemojen puheeksi ottamisen tukena.

Kettu ja hiljaisuus kirjassa mä koin, että mä pystyn oman kokemuksen ja sen sadun keinoin kertomaan en. Et se on yks ainutlaatuinen tarina ääniherkkyydestä. Et mun ei tarvii siinä tavallaan ketään siitä haastatella, koska voin käyttää omia kokemuksiani. Siinähan voi toimii itse asiantuntijana. (Niemelä 2023)

Mä totesin silleen, et mä oon ite erityisherkkä, niinku satavarmasti. Mä teen kirjan ittestäni, et kaikkihan tekee kirjoja sen oman viitekehyksen läpi ja nyt tätä kirjaa tarvitaan ja nyt tässä ei ole olemassa sitä lastenpsykiatria, joka sekä kirjoittais että kuvittaisi. Et mä oon nyt täs. Mulla on tää aihe ja mulla oli niin voimakas fiilis, et tää kirja pitää tehdä. ---Jotenki tuntu, et herkkyyttä sivuttiin monissa kirjoissa, mut ihan siitä herkkyydestä ei suoraan niinku ollu, niin mä tein tavallaan ittelleni kirjan, jota mä tarvitsin. (Vilja 2023)

Tämä teema on tärkeä myös itselleni henkilökohtaisella tasolla. Nämä asiantuntijoiden näkökulmat antoivat itselleni varmuutta lähestyä herkkyyttä oman kokemuksen sekä nyt tietysti tämän kehittämishankkeen kautta kerätyn aineiston turvin. Keskustelimmekin molempien lastenkirjailijoiden kanssa myös siitä, jäävätkö kenties jotkin kovin sensitiiviset aiheet käsittelemättä lastenkirjallisuudessa juuri pelon ja koetun epävarmuuden vuoksi ja millaisia vastuukysymyksiä lastenkirjallisuuteen liittyy. Vilja olikin käyttänyt apunaan myös ulkopuolisia asiantuntijoita ja luetuttanut tekstiä heillä ennen Näkymätön reppu kirjan julkaisemista. Yleensä ottaen molemmat haastateltavat olivat toki sitä mieltä, että he käyttäisivät ulkopuolisia asiantuntijoita apunaan, jos käsiteltävä aihe sitä erityisesti vaatisi. Omakohtaisen kokemuksen pohjalta kirjoittamisen kautta on kuitenkin mahdollista elävöittää tarinaa yksityiskohtaisemmin, omia havaintoja ja tuntemuksia hyödyntäen. Tämä tuo työskentelyyn mainion lisätyökalun ja parhaimmillaan mahdollistaa erityisen samaistuttavan lukukokemuksen.

6.3.2 Turvallisen tilan ja osallisuuden luomisen keinot lastenkirjoissa

Satujen kautta lapsella on mahdollisuus oppia tunnistamaan omia tunteitaan, kuten esimerkiksi pelon, jännityksen, ilon tai murheen tunnetta. Satujen avulla lapselle voidaan tarjota tukea oman sisäisen kaaoksen käsittelyyn. Tämä on

lapselle tärkeää voidakseen luoda omaan elämäänsä harmoniaa. Satujen sisälle lapselle luodaan tila, jossa on mahdollisuus löytää hyväksyntää omille vaikeaksi koetuille tunteille, kuten vihalle, kateudelle tai aggressiolle. (Heikkilä–Halttunen 2015,100.) Samankaltaisia keskusteluja käytiin myös haastateltavien lastenkirjailijoiden kanssa. Lastenkirjailija Reetta Niemelä totesi halunneensa ääniherkkyden teemasta kertovassa kirjassaan *Kettu ja hiljaisuus* esittää yhdessä kuvittaja Eri Shimatsukan kanssa hahmojen tunteet varsin voimakkaina. Heidän mielestään oli ollut erityisen tärkeää, että tunteet kirjassa eivät ole yhdentekeviä, vaan että tunteet kuvataan mahdollisimman realistisesti, mitä nyt pienten lasten kanssa voi kuvata. Lisäksi Niemelä halusi luoda kirjaansa tietynlaisia suvantopaikkoja, joissa lukijalle kerrotaan, että kirjan päähahmolla, ketulla on erityisen hyvä olla niissä kirjan kohdissa.

Et kun se (kettu) esimerkiksi menee kylpyyn ja se menee veden alle ja sit kun se lähtee, etsii sitä hiljaisuutta, se istuu siellä kukkaniityllä, onkin semmonen hiljainen hetki yht’äkkiä ja se vaan istuu siel ihan hiljaa ja sillä on kirja kädessä, et siinä tarjotaan sellasia hiljaisia hetkiä sille lukijalle. (Niemelä 2023)

lastenkirjalla on ylipäänsä tarjota rauhallisen ja turvallisen tilan näkökulmasta. Lisäksi turvallista tilaa joko omatoimiselle lukemiselle tai yhteiseen lukuhetkeen voidaan lastenkirjoissa luoda erilaisilla osallistavilla keinoilla. Seuraavissa esimerkeissä esitellään keinoja, joita Niemelä on kirjoissaan käyttänyt pyrkiessään luomaan lapselle samaistumisen kokemuksia, osallisuuden kokemuksia sekä turvallisen tilan elementtejä tarinan sisällä. Lisäksi Niemelä pohtii sitä, millaisia mahdollisuuksia

Mä luulen, että kirja on yks semmonen mahdollisuus rauhoittua. Ihan todella ja olla jotenkin turvallisessa tilassa. Musta tuntuu, että just sen takia joku kuvakirja, vähän isompienkin lasten kanssa, vaikka se on tavallaan suunnattu (kettu ja hiljaisuus) pienemmille, niinku monet kuvakirjat ovat. — Mä oon saanu paljon palautetta, et eka- ja tokaluokkalaisetkin tykkää tosi paljon tuosta kirjasta, et niillekin se jotenki kolahtaa. Et ehkä ketun tilanne on siinä kuvattu vaan niin että siihen voi samaistua. (Niemelä 2023)

Siinä (*Kettu ja Hiljaisuus* kirjassa) on vähän semmonen runomainen lista hiljaisista asioista, sit ne kaikki löytyy sit siltä aukeamalta, et siinä voidaan yhdessä pysähtyä etsii niitä asioita. — Niin et ei mennä suoraan siihen, et voi, kun kettu...kieriskellä siinä tuskassa, vaan sit voidaan välillä etsiä niitä ihania samoja hiljaisuuksia sen ketun kanssa ja kaikki pystyy samaistuu siihen kettuun. Et mun mielestä sitä turvaa just tuo se perinteinen tarinan kerronnan rakenne. (Niemelä 2023)

Kiireisen työn ja suorittamisen varaan rakentunut nyky-yhteiskunta onkin synnyttänyt lastenkirjallisuuden kenttään aivan uudenlaisen tarpeen, niin sanotuille hiljaisuuden lastenkirjoille. Niissä esitetään yleisesti vain vähän toimintaa sekä tapahtumia ja näiden kirjojen pääasiallisena tarkoituksena on rauhoittaa ja pysäyttää. (Heikkilä–Halttunen 2015, 223.) Osallisuutta vielä astetta pidemmälle Näkymätön reppu kirjan osalta on vienyt lastenkirjailija ja kuvittaja Maria Vilja, joka on lastenkirjan ohessa toteuttanut lisäksi kirjan teemoihin liittyviä kuvitusnäyttelyitä sekä lapsia osallistavia työpajoja erilaisissa lastenkulttuurikeskuksissa. Haastatteluhetkellä näyttelyn opastuksia ja työpajoja Vilja oli pitänyt n. 32 kertaa ja kohdannut n. 600 lasta. Näiden toiminnallisten näyttelyiden kautta hän lisäksi kertoi myös herkkyyden teeman ja kirjan pysyvän paremmin ihmisten mielissä ja toimivan samalla jonkinlaisena kirjan markkinointina. Näin Vilja kertoi tarkemmin kirjaan liittyvistä toiminnallisista näyttelyistään

Mulla on semmonen kokemuksellinen kuvitusnäyttely, et siellä on printtejä noista kuvituksista. Et se vähän etenee silleen kronologisesti ja sit siinä on sellasia toiminnallisia juttuja. Siel on semmonen tunnustelureppu ja siel on laboratorio, missä voi miettiä, että mitä siellä omassa näkymättömässä repussa on ja siellä voi myös sovittaa selkään erituntuisia reppuja. Ja sit siel on, mitäs kaikkee, soiva reppu ja luovuuden reppu. (Vilja 2023)

Puhuttaessa erilaisista ns. tabuaiheista lastenkirjallisuudessa, tuli puheeksi myös esimerkiksi kouluryhmässä luettavat moninaiset lastenkirjat ja niiden kautta erilaisten kokemusten turvallinen tuominen yhteiseen lukuhetkeen. Seuraavaa esimerkkilainausta edelsi keskustelu lapsille suunnatusta kirjallisuudesta sensitiivisten aiheiden käsittelyssä. Esimerkissä käy hyvin ilmi, kuinka tärkeää sensitiivisiä aiheita on tuoda yhteiseen luokkatilaan, jolloin voidaan yksilön oman kokemuksen ymmärtämisen lisäksi myös lisätä luokkatovereiden tietoisuutta sensitiiviseksi koetun aihepiiriin käsittelyssä.

Kirjat ovat niitä, et niitten kautta pystyy myös luokan kans käsittelee sellaisia asioita (sensitiivisiä aiheita). Se kirja tarjoo ikään kuin jo ihan sellaisenaan sen välineen, joka tuo sen aiheen turvallisesti siihen tilaan. Et tavallaan vaikka jollain ois omaa kokemusta aiheesta, niin et se kirja itsessään toimii sellasena muurina ja turvana siinä ja on myös lapsille hirveen tärkeitä, meille aikuisillekin on tärkeitä, meidän omista kokemuksistamme kertovat asiat tai kirjat. Niin ihan samalla tavalla, et jo se, että tästä aiheesta on ylipäänsä kirjoitettu teos. (Niemelä 2023)

Vaikka kumpikaan haastatelluista asiantuntijakirjailijoista ei pitänyt kirjojansa varsinaisesti terapeuttisista lähtökohdista toteutettuna, voi silti lastenkirjoissa olla mukana myös tahattomasti tai tarkoituksella tuotettuja terapeuttisia vaikutuksia. Lapselle ääneen luettavissa kirjoissa voidaan nähdä aina olevan jonkin asteinen hoitava ja hoivaava ulottuvuus. Ääneen luetut lastenkirjat mahdollistavat lapsen laajentuvan käsityksen elämästä. On myös pieni osa lastenkirjoja, jotka ovat jo lähtökohtaisesti laadittu siten, että niihin on sisällytetty terapeuttinen tarkoitus. (Heikkilä–Halttunen 2015, 52.)

6.3.3 Samaistuminen ja metaforat puheeksi ottamisen tukena

Satujen symbolikieli voi tarjota lapsilukijalle ratkaisumalleja, minkä vuoksi saduissa on aina hoidollista voimaa. On tilanteita, jolloin pieni lapsi ei löydä oikeita sanoja ilmaistakseen, millainen olo hänellä on. Tällaisessa tilanteessa lapsi voi tahtoa kuulla saman sadun aina uudestaan ja uudestaan ja tällä tavoin tarina toimii hänen alitajuntansa kautta terapeuttisesti (Heikkilä–Halttunen 2015, 100). Sen lisäksi, että symbolikieli voi tukea lasta oman olotilansa tulkitsemisessa, voidaan symbolikielen ja erilaisten metaforien kautta myös tukea lasta keskustelemaan näistä tuntemuksista, puheeksi ottamisen avulla. Seuraavaksi on esitelty muutamia esimerkkejä puheeksi ottamisen välineistä Viljan ja Niemelän herkkyyttä käsittelevien kirjojen yhteydessä

Mä toivoin, et näkymätön reppu voisi tarjota sellasen välineen, et siitä tulis semmonen kongreettinen, et semmonen käsite. --Et kun voi olla epämääräistä lapselle et minkä takia sä oot kuormittunu, vaan silleen et sulla on toi näkymätön reppu, et mitä siel on sisällä? -- Olen kuullut, että ihmiset puhuu, näkymättömästä repusta, ei siitä kirjasta vaan tästä herkkyyden symbolina. Niin tää on just sitä parasta mitä mä toivoin, et jos vois tämmöstä tarjota ihmisille, niin tää olis mun suuri missio. Mä oon tosi iloinen, jos se on toiminut niin ja voi edelleen toimia. Niin se on kiva. (Vilja 2023)

Et jos jollain lapsella on tällanen, et se on erityisherkkä tai se tarvii, vaikka kuulokkeita luokassa, et se pystyy keskittyä, niin sit voi tavallaan, pystytään lähtee puhumaan niistä asioista sen ketun kautta. —Ja voi käydä sen tarinan läpi ja kuulla miten se lapsi on sen kokenut ja sit vaikka viitata siihen kettuun jossain tilanteessa. Jos siitä ketusta, vaikka tulee lasten sankari, että sitten voi tavallaan palata uudelleen siihen kirjaan ja sanoo, vaikka et ketullakin oli näin ja näin ja mites se kettu ehkä olis tässä tilanteessa toiminu. (Niemelä 2023)

Tarinan kautta Niemelä kertoi myös pyrkineensä tietoisesti Kettu ja hiljaisuus kirjassa siihen, että kirjassa annetaan tilaa omalle persoonalle juuri sellaisena kuin se on, ettei tarinassa ketun tarvitse muuttua, vaan myös ketulla on oikeus puolustaa itseään ja omia tarpeitaan.

Lastenkirjallisuudessa on tosi paljon sellasia tarinoita, että olipa kerran sellainen hiljainen kettu tai siili tai joku muu, joka oli tosi kiukkuinen ja ärtyisä ja ei pitänyt muista ja sitten sinne tulee joku sinnikäs toinen eläin, joka yrittää saada sen jotenkin, et se on sille ensin tosi kiukkuinen ja näin, mut sit se loppujen lopuks avautuu ja muuttuu, ikään kuin sellaiseksi ekstrovertti-sosiaalliseksi ja sit se saa kavereita. Et se tarina menee aina niinku, et sen, joka ei pysty ole muiden kanssa niin sen pitää muuttua, jotta se saa ystäviä. —Et Kettu ja hiljaisuus kirjassa mä sit halusin, et toi kuvio, et se kettu vaatii muilta, et nyt meidän pitää olla hiljaa, et nyt oikeesti me tarvitaan tähän metsään hiljaisuutta, et kaikki pystyy elämään täällä omalla tavallaan. (Niemelä 2023)

On hyvä, että lapsille on tarjolla kaikenlaisia tarinoita, jotta samaistumispintaa olisi tarjolla monipuolisesti. Lukutilanteen kautta lapsen ajatuksista voidaan saada uudenlaista tietoa ja toisaalta myös tukea lasta tarvittaessa kirjan teemojen käsittelyssä. Lukutilanne onkin mainio keino virittää keskustelua sensitiivisestä aiheesta niin lapsen ja vanhemman, kuin isommankin ryhmän keskuudessa. Näin lisätään erilaisiin teemoihin liittyvää tietoisuutta monitasoisesti. Esimerkiksi erityisherkkyyden teemaa käsiteltäessä on tärkeää lisätä tietoisuutta erityisherkan lapsen lähipiirissä, kuten ikätovereiden, sukulaisten sekä koulun henkilökunnan keskuudessa, jotta ymmärrys ja tietoisuus erityisherkkyyden ominaispiirteistä lisääntyy ja näin ollen voidaan vahvistaa erityisherkan lapsen identiteettiä.

6.3.4 Narratiiveista kuviksi ja saduiksi muotoutuva tieto

Kuvat herättävät tunneviestin. Se voi olla luonteeltaan voimakas tai neutraali. Tunnekiinnostus kuvasta herää jo paljon ennen tietokiinnostuksen heräämistä. (Tolvanen 2022, 22.) Hiljaisuuden lastenkirjoissa, monipolvisen juonen sekä seikkaperäisesti esitetyn kuvituksen sijaan luodaan lapselle tila, jossa hänen on mahdollista samaistua lastenkirjan tunnelmaan, ennen kaikkea omien tunteidensa ja mielle yhtymiensä kautta. Lapsi tarvitsee omaa aikaa ja tilaa kasvaakseen kokonaiseksi ihmiseksi ja näiden kirjojen tarkoituksena onkin

antaa tällaiseen hiljentymiseen yhdenlaisen tilaisuuden. Hiljaisuuden kirjoissa visuaalinen ilmaisu saakin usein määräävän aseman ja teksti alistuu kuvan palvelijaksi. Tällaiset hiljaisuuden lastenkirjat tarjoavat lapselle paikan levätä kiireen ja suorituspainoiden keskellä. (Heikkilä–Halttunen 2015, 223.) Tämän vuoksi kuvitus saduissa onkin erityisen tärkeää. Kuvituksen avulla herätetään usein lukijan mielenkiinto.

Keskustelimme myös kehittämishankkeessa haastateltujen lastenkirjailijoiden kanssa siitä, kuinka hahmot satuihin ja tarinoihin yleensä valitaan ja milloin olisi syytä valita tarinan päähahmoksi ihmishahmo ja milloin kenties olisi hyvä käyttää eläinhahmoa. Reetta Niemelä kertoi käyttävänsä kirjoissaan sekä eläimiä että ihmisiä. Niemelälle oli erityisen tärkeää kiinnittää eläinsaduissa huomiota siihen, että eläinhahmot esitetään arvokkaasti. Hahmojen valinnassa ei kuitenkaan haastattelujen perusteella vaikuttanut olevan selkeää linjaa, vaan hahmot tuntuivat valikoituivan aina jokaisen kirjan tarinan mukaan erikseen, pitkälti intuition johdattamana. Vilja totesi omasta prosessistaan näin:

Mä periaatteessa tykkään piirtää eläimiä, mut mä aina kuitenkin päädyn piirtämään ihmisiä. Mä oon tosi kiinnostunut ihmisistä. Vois ajatella, että jos ois joku semmonen vielä rankempi aihe niin, tai silleen vois ajatella, et joku etäännyttäminen. Eläinhahmojen kautta vois olla hyväkin. Mutta ihmisessä on tieteenki se, että niihin on helppo samaistua. (Vilja 2023)

Erilaisista kuvallisista tehokeinoista kysyttäessä kuvittaja Maria Vilja kertoi halunneensa vaihtaa miljöötä ja kuvakulmia, siten että välillä käytetään laajaperspektiiviä ja välillä lähikuvaa. Hän myös kertoi käyttäneensä kuvituksissa sekä tekstissä paljon erilaisia yksityiskohtia. Hän oli myös sitä mieltä, että tarinaa tulee kuljettaa melko nopeasti eteenpäin, että ei voi jäädä pitkäksi aikaa tarinassa yhteen paikkaan, eikä myöskään voi käyttää pitkiä dialogeja tai pitkiä kuvailuja. Lisäksi tarinassa on hänen mukaansa hyvä olla jotain jännitystä sopivasti, jotta mielenkiinto säilyy. Kehittämishankkeen tuottamista narratiiveista saadun tiedon kautta koen lastenkirjan työstämisen käsikirjoitukseksi sekä kuvakertomuksiksi melko vaivattomaksi, sillä kyselyn ja analyysien kautta saatu narratiivinen aineisto on jo osittain valmiiksi kertomuksen muodossa.

7 Yhteenveto

Tämän kehittämishankkeen lähtökohdat ovat syvällä omakohtaisessa erityisherkkyyden kokemuksessa. Itse erityisherkkäksi itseni tunnistaneena tämä kehittämishankkeen kohteena oleva ilmiö on minulle erityisen tärkeä. Lisäksi haaveeni lastenkirjan kirjoittamisesta ja kuvittamisesta on kytenyt sisälläni jo vuosia. Kuten kirjastohaun perusteellakin jo aiemmin tässä raportissa totesin, ei erityisherkkyyden teemaan liitettyjä lastenkirjoja löytynyt kuin muutamia. Tästä tarpeesta sai myös tämä kehittämishanke alkunsa. Tällaista nyt suunnitella olevaa erityisherkkyyden teema käsittelevää lasten kuvakirjaa olisin itsekin erityisherkkänä lapsena kaivannut. Samaistuttavuuden kokemuksen saavuttamiseksi lastenkirjailijalla ja kuvittajalla tulee mielestäni olla tarpeeksi selkeä kuva siitä, millaisia piirteitä kuvattavaan ilmiöön liittyy. Omakohtaisen kokemuksen ja asiantuntijatiedon hyödyntäminen lastenkirjan suunnittelussa onkin erityisen tärkeää, kun kirjaa lähdetään muotoilemaan jostakin erityisen teeman tulokulmasta. Identiteettitarinat nostavat esiin kirjallisuuden merkityksen inhimillisen kontaktin luomisessa ja kommunikaation ylläpitämisessä. (Suvilehto 2023, 44.) Tarinallisen ajattelun kautta voimme yhdistyä maailmaan merkitysten näkökulmasta, jolloin kokemuksia ja tulkintaa inhimillisistä tarinoista tehdään tarinallisessa muodossa (Kinossalo 2020, 35).

Päätavoitteena tässä kehittämishankkeessa oli erityisherkkille lapsille suunnatun lastenkirjan muotoiluprosessin kehittäminen narratiivista lähestymistapaa hyödyntäen. Alatavoitteena kehittämishankkeessa oli kerätä empiiristä aineistoa kirjan muotoiluprosessin tarpeisiin. Aineistoa keräsin erityisherkkille aikuisille suunnatun kyselyn avulla sekä haastattelemalla kahta herkkyyden teemasta kirjoittanutta lastenkirjailijaa Maria Viljaa ja Reetta Niemelää. Kyselyaineiston kautta pyrin saavuttamaan narratiivisessa muodossa olevaa tietoa erityisherkkyyden kokemuksiin liittyen. Tämän tavoitteen pohjalta muodostuikin toinen tutkimuskysymyksistäni eli millaisia erityisherkkyyden persoonallisuuspiirteitä koskevia teemoja ja narratiiveja aineiston pohjalta muodostuu? Kyselyaineiston kautta erityisherkkyyteen liitettyjen teemojen sekä niiden avulla muodostuneiden arkkityyppien tarkoituksena mahdollistaa

erityisherille lapsille mahdollisimman samaistuttavia kertomuksia lastenkirjan muotoiluprosessin käyttöön. Kyselyyn vastasi yhteensä 37 henkilöä. Varsin laaja kyselyaineisto tuottikin useita teemakokonaisuuksia ja niiden pohjalta sain paljon hyödyllistä materiaalia erityisherille suunnatun lastenkirjan käsikirjoituksessa ja kuvituksessa hyödynnettäväksi. Lisäksi kyselyaineiston pohjalta syntyi kuusi keskeistä narratiivista arkkityyppiä, jotka olivat eläin- ja luontoaktivisti, mielikuvitusmatkailija, oman tilan tarvitsija, turvallisuuden tavoittelija, toisten tunteiden tulkitsija ja oikeustaistelija.

Tämän kehittämishankkeena toteutetun opinnäytetyön viitekehyksenä toimi pyrkimys erityisherän lapsen osallisuuden ja identiteetin vahvistamiseen. Tämän viitekehyksen kautta syntyi myös tämän kehittämishankkeen toinen tutkimuskysymys eli millaista tietoa aineisto tuottaa erityisherkkien osallisuuden ja identiteetin vahvistamisen näkökulmasta? Avainteemoiksi osallisuuden ja identiteetin vahvistamisen osalta muodostuivat erillisyyden tunne, voimakkaat tunnekokemukset, turvallisuuden tunne ja aistiärsykeistä väsyminen. Edellä mainitut avainteemat pitivät sisällään ominaisuuksia, jotka voitiin nähdä mahdollisina herkän lapsen osallisuuden ja identiteetin vahvistamisen esteinä. Näiden kautta jäsenyikin vielä kolme keskeistä osallisuutta ja identiteetin vahvistumista uhkaavaa riskitekijää. Nämä riskitekijät ovat riski syrjäytyä, riski välttämiskäyttäytymiselle ja eheän identiteetin muodostumisen estymisen riski. Erityisherkkyyteen liitetyt kokemukset ja yhteisölliset merkitykset nostavatkin keskusteluun useita yhteiskunnallisia ja kulttuurisia normatiivisia odotuksia. Nämä voivat tuntua liian kapeilta tai hankalilta saavuttaa (Hautaniemi 2023).

Lisäksi sain kyselyaineiston kautta valtavan määrän tietoa voimavaroiksi ja vahvuuksiksi koetuista persoonallisuuspiirteistä sekä erilaisista hankaliin tilanteisiin kehitetyistä selviytymiskeinoista ja hyväksi todetuista toimintamalleista. Kyselyaineiston kautta voimavaroiksi ja vahvuuksiksi nimetyistä teemoista keskeisimmät olivat voimakas tunnemaailma, mielikuvitus ja luovuus, toisten tunteiden aistiminen ja empatiakyky sekä vahva moraalinen ja tasa-arvoisuus. Näitä vahvuuksia ja niihin liittyviä teemoja voin suoraan hyödyntää erityisherille suunnatun lastenkirjan muotoiluprosessissa. Tässä kehittämishankkeessa päädyin keskittymään tarkemmin haastaviksi koettuihin

tilanteisiin ja persoonallisuuspiirteisiin, sillä toivoin löytäväni niiden myötä väylän suunnitella ja rakentaa lastenkirjaan näitä erityisesti haastavaksi koettuja ominaisuuksia tukevia rakenteita. Toki lastenkirjassa painotan erityisherkkyyttä upeana asiana, enkä halua esittää erityisherkkää lasta esimerkiksi hankalasti sopeutuvana yksilönä vaan nimenomaan kääntää mahdolliset haasteet kirjassa voitoksi. Kulttuurihyvinvoinnin kenttään sijoittuvat kyselyaineiston kautta hyväksi todetut toimintamallit ja selviytymiskeinot olivat mm. lukeminen, kirjoittaminen, piirtäminen ja musiikki. Lisäksi hyväksi koettuja toimintamalleja haastavista tilanteista selviämiseksi aineiston pohjalta olivat esimerkiksi huomion kiinnittäminen johonkin oheistoimintaan, kuten nenäliinan nypläämiseen, hyräilyyn tai itselle turvalliseksi koettuun esineeseen tai eläimeen. Lisäksi itseensä käpertyminen, sisäinen puhe, itsensä silittely tai halaaminen, omalle peilikuvalla puhuminen tai itsensä kädestä kiinni pitäminen.

Asiantuntijahaastatteluiden kautta sain paljon hyödyllistä tietoa tulevan lastenkirjan muotoiluprosessin ja toteutuksen tueksi. Sain myös tärkeää tietoa kirjan muotoiluprosessin erilaisista vaiheista, kuten aikataulutukseen, projektin rahoittamiseen, mahdollisen kustantajan kanssa työskentelemiseen sekä kuvitustyöliien valintaan liittyen. Lisäksi aineistojen sekä selvitystyön pohjalta vahvistui ajatus siitä, että tällaista herkkyyden teemaa käsittelevää lastenkirjaa todellakin tarvitaan, kokemukseen perustuva selvitystyö taustalla tuottaa samaistuttavia ja käyttökelpoisia narratiiveja kirjan käsikirjoitusta ja kuvakerrontaa varten, identiteettitarinat lapsen osallisuutta vahvistamassa ovat tärkeitä vertaiskokemuksen mahdollistavia keinoja tukea lasta ja myös kirjan lukutilanteen kautta on mahdollista luoda herkälle lapselle osallisuuden kokemuksia sekä tuottaa ymmärrystä erilaisia ilmiöitä kohtaan. Lukutilanteen kautta on lisäksi mahdollista vahvistaa aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutusta, luoda asioiden puheeksi ottamisen tilanteita. Lisäksi ryhmätilanteissa lukemisen kautta voidaan rakentaa turvallista tilaa myös muiden lasten kanssa yhdessä asioiden käsittelylle sekä herkän lapsen omien tunteiden turvalliselle jakamiselle.

8 Pohdinta

Tämän kehittämishankkeen päätavoitteeseen erityisherkkyyttä käsittelevän lastenkirjan muotoiluprosessin toteuttamiseen pääsin mielestäni varsin hyvin. Sain kerättyä lastenkirjan muotoiluprosessin tueksi valtavan määrän empiiristä aineistoa, jonka turvin liikun positiivisin mielin kohti seuraavaa vaihetta eli erityisherkkyyttä käsittelevän lastenkirjan toteuttamisprosessia. Ymmärryksen erityisherkkyyden ilmiötä kohtaan on laajentunut prosessin aikana huomattavasti, lisäksi olen saanut paljon tietoa lastenkirjallisuuden suhteesta kulttuurihyvinvoinnin kokemuksiin sekä erityisesti lastenkirjallisuuden mahdollisuuksista herkkien lasten identiteetin vahvistamisen näkökulmasta.

Oma ammatillinen identiteetti on lisäksi prosessin aikana vahvistunut ja roolini kulttuurialan ja sosiaalialan hybridiosaajana on selkeytynyt. Tämän kehittämishankkeen aikana olen myös kokenut kehittäväni aivan uudenlaista kokonaisvaltaista lastenkirjan muotoilukonseptia syventymällä muotoiluprosessiin hyvin perusteellisesti. Olen ymmärtänyt kokemustiedon valtavan merkityksen samaistuttavien identiteettitarinoiden rakentamisessa. Tämänkaltaista varsin laajaa muotoiluprosessin tapaa voisi hyvin hyödyntää myös muiden sensitiivisten ja yksilön hyvinvoinnin tukemiseen tähtäävien esimerkiksi ns. tabuaiheiden ympärille rakentuvien lastenkirjojen muotoilussa.

kehittämishankkeen osana toteutetun kyselyaineiston kautta saadussa kokemustiedossa keskeistä oli se, että erityisherkkä lapsi kokee usein erillisyyden tunteita oman voimakkaan sisäisen tunnemaailman sekä ulkoisten ärsykkeiden kaoottisessa maailmassa. Kun siihen vielä lisätään reippaista ja sosiaalisista lapsista kertovat lastenkirjat, voi herkän lapsen erillisyyden tunne voimistua entisestään. Miksi olen tällainen? Eihän erityisherkkä lapsi itse useinkaan tiedosta, etteivät muut lapset ympärillä välttämättä koe asioita yhtä voimakkaasti kuin hän itse. Näin ollen herkkä lapsi voi kuvitella kaikkien kokevan saman, mutta miksi muut lapset sitten käyttäytyvät niin eri tavoin. Miksi he eivät ehkä ymmärrä tarvetta vetäytyä omaan tilaan? Miksi he eivät ehkä ymmärrä sitä, ettei jaksais leikkiä tuntikausia yhteen menoon?

Herkkä lapsi etsii jatkuvasti keinoja ymmärtää omaa sisäistä ja ulkoista maailmaansa. Siksi tarvitaan tämänkaltaisia, turvalliseen tilaan luotuja vertaistarinoina, joiden kautta lapsi voi samaistua kaltaisiinsa. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi tarvitaan narratiivista kokemustietoa erilaisiin ilmiöihin liittyen. Vaikka tämän kehittämishankkeen kyselyn vastaajat olivat aikuisia ihmisiä, ja kokemuksista on varmasti osalla vastaajista jo kulunut aikaa, on herkkyyden kokemukset kuitenkin pääpiirteiltään hyvin samankaltaisia.

Yksi tämän kehittämishankkeen haasteista liittyi aineiston laajuuteen ja sitä kautta kasvaneeseen työmäärään. Kyselyaineistoa sain niin paljon, että teemoittelun osalta tein alkuun monenlaisia erilaisia kategorioita ennen kuin aineiston jäsentely muotoutui lopulliseen muotoonsa ja aineistosta oli mahdollista muodostaa arkkityypit.

Asiantuntijahaastattelujen ja omien kokemusteni myötä esille nousut omakohtaisen kokemuksen kautta herkkyyden teeman äärelle ajautuminen ja asiantuntijahaastatteluiden yhteydessä käydyt keskustelut saivat minut pohtimaan, että jääkö moninaisuudesta kirjoittaminen ja kuvittaminen lähinnä vain siitä omakohtaista kokemusta omaavien harteille? Koetaanko moninaisemmat kirjoittamisen aiheet pelottavina tai liittykö sensitiivisiin teemoihin kenties pelko siitä, että vääränlainen lähestymistapa voisi jollain tapaa vahingoittaa lasta? Itsekin koin aluksi vaikeaksi ajatuksen lähteä käsittelemään lastenkirjassa persoonallisuuspiirrettä, joka on kaikin puolin sensitiivinen.

Tämä pelko kuitenkin on hävynnyt muotoiluprosessin edetessä ja tällä hetkellä en näe mitään syytä miksi en voisi kirjoittaa tätä kirjaa. Toki omakohtaiseksi koetuista aiheista kirjoittamiseen liittyy myös omat vaaranpaikkansa, aiheen ollessa itselle usein niin tärkeä ja koskettaessa läheisesti omaa kokemusmaailmaa. Onkin varsin tärkeää muistaa jatkuvasti reflektoida omaa tekemistään ja tunnistaa ne mahdolliset hetket kuin aihepiiri alkaa koskettaa liian syvästi.

Lisäksi omakohtaisiin kokemuksiin perustuvien aihepiirien käsittelyssä on myös muistettava, että oma näkemys ei aina vastaa kaikkien muiden vertaistensa kokemusta. Tämän vuoksi tässä kehittämishankkeessa toteutettu moniulotteinen muotoiluprosessi mahdollistaa mahdollisimman monenlaisten kokemusten tarkastelun.

Lähteet

Aron, E. 2020. Erityisherkkä lapsi. Otava. Helsinki.

Bowellan, S. 2020. Erityisherkkän oppilaan huomioiminen koululuokassa. Viitattu 3.11.2023. <https://oppimisenpalvelut.otava.fi/artikkelit/erityisherkan-oppilaan-huomioiminen-koululuokassa/>

Ereiras Vedor, J. 2023. Revisiting Carl Jung's archetype theory a psychobiological approach. Biosystems. Volume234. Viitattu 22.11. 2023. <https://doi.org/10.1016/j.biosystems.2023.105059>

Hautaniemi, R. 2023. Erityisherkkyyks koetaan erilaisena kehollisena suhteena maailmaan (Väitös: VTM Reeta Hautaniemi, 24.11.2023, sosiologia). Viitattu 25.11.2023. <https://www.utu.fi/fi/ajankohtaista/vaitos/erityisherkkyyks-koetaan-erilaisena-kehollisena-suhteena-maailmaan-vaitos-vtm>

Heikkilä–Halttunen, P. 2015. Lue lapselle! Opas lasten kirjallisuuskasvatukseen. Lastenkirjainstituutin julkaisuja 33. Atena.

Heiskanen, H. 2022. Erityisherkkän lapsen kanssa. Minerva. Helsinki.

Houni, P., Turpeinen, I. & Vuolasto, J. 2020. Taidetta! Kulttuurihyvinvoinnin käsikirja. Taiteen edistämiskeskus (TAIKE). Helsinki.

HSP Suomi ry 2023a. Tutkimustaustaa. Viitattu 11.9.2023. <https://www.erityisherkat.fi/erityisherkkyyks/tutkimustaustaa/>

HSP Suomi ry 2023b. HSP Suomi ry, HSP Finland rf. Viitattu 9.9. 2023. <https://www.erityisherkat.fi/yhdistys/>

Hämynen, A. 2022. Apua, sukissani on lohikäärmeitä. Satuja aistiyliherkkyyksistä. Kumma.

Hämäläinen, J. 1999. Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Kuopion yliopiston julkaisu. Liiteosa: Liite 1.

Juhila, K. 2021. Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu: 2.11.2023. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>

Kaitala, P. 2021. Saavuttavuuden edistäminen koulutuksessa on meidän kaikkien yhteinen tehtävä. Viitattu 20.10.2023.

<https://blog.hamk.fi/oppijanoikeus/saavutettavuuden-edistaminen-koulutuksessa-on-meidan-kaikkien-yhteinen-tehtava/>

Kallinen, K., Pirskanen, H. & Rautio, S. 2015. Sensitiivinen tutkimuksessa. Menetelmät, kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet. Vantaa. United Press Global.

Keltikangas–Järvinen, L. 2006. Temperamentti ja koulumenestys. WSOY. Helsinki.

Kinossalo, M. 2020. Tarinan voima opetuksessa. PS-kustannus. Jyväskylä.

Koivula, K. 2022. Lasten vertaisoppiminen päiväkodissa. Teoksessa: Koivula, M., Siippanen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim.) 2022. Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Vastapaino. Tampere. 273–288.

Koivula, K. & Eerola–Pennanen, P. 2022. Yhteisöllisyys ja yksilöllisyys. Teoksessa: Koivula, M., Siippanen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim.) 2022. Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Vastapaino. Tampere. 257–272.

Koivula, K. & Hänninen, M. 2022. Kulttuurihistoriallinen lähestymistapa lapsen oppimiseen ja kehitykseen. Teoksessa: Koivula, M., Siippanen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim.) 2022. Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Vastapaino. Tampere. 91–109.

Kulttuurihyvinvointipooli 2021. Lastenkulttuuri on hyvinvoinnin merkittävä ja merkityksellinen edistäjä. Viitattu 11.9. 2023.

<https://www.kulttuurihyvinvointipooli.fi/lastenkulttuuri-on-hyvinvoinnin-merkittava-ja-merkityksellinen-edistaja/>

Laitinen, L. 2017. Taide, taiteellinen toiminta ja nuorten hyvinvointi. Teoksessa: Lehikoinen, K. & Vanhanen, E. (toim.) Taide ja hyvinvointi, katsauksia kansainväliseen tutkimukseen. Taideyliopisto. Kokos- julkaisusarja 1/2017.

Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016. Annettu Helsingissä 29.12. 2016. Viitattu 22.10.2023.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161492#Pidm46494958379056>

Lilja–Viherlampi, L–M. 2021. Mitä on kulttuurihyvinvointi? *Musiikki*, 51(4). Viitattu 23.11.2023. <https://doi.org/10.51816/musiikki.11325>

Lilja–Viherlampi, L–M. & Rosenlöf, A–M. 2019. Moninäkökulmainen kulttuurihyvinvointi. Teoksessa: Tanskanen, I. (toim.) *Taide töissä- Näkökulmia taiteen opetukseen sekä taiteilijan rooliin yhteisöissä*. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 256. Turun ammattikorkeakoulu. Viitattu 21.11.2023. <https://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522167170.pdf>

Martela, F., 2022. Hyvinvoinnin mittaus edellyttää hyvinvoinnin teoriaa, Erik Allardt'n hyvinvoinnin ulottuvuudet päivitettyinä nykyaikaan. *Yhteiskuntapolitiikka* 87 (2022). Viitattu 12.10. 2023.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/145551/YP2205-6_Martela.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Niemelä, P. 2016. Hyvinvoinnin edistäminen sosiaalityön eetosena. Teoksessa: Törrönen, M., Hänninen, K., Jouttimäki, P., Lehto–Lundén, T., Salovaara, P. & Veistilä, M.(toim.) 2016. *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki. Gaudeamus. 97–108.

Niemelä, R. 2022. *Kettu ja hiljaisuus*. Otava.

Nivala, E. 2007. Nuoruus. Teoksessa: Hämäläinen, J. (toim.) *Sosiaalipedagoginen aikakausikirja, vuosikirja 2007, vol 8*. Suomen sosiaalipedagoginen seura.

Nivala, E.& Ryytänen, S. 2019. *Sosiaalipedagogiikka, Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa*, Gaudeamus, Tallinna 2019

Perälä, M. & Weintraub, D. 2023. Mitä kulttuurilla tarkoitetaan? Opetushallitus. Viitattu 20.10.2023. <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/mita-kulttuurilla-tarkoitetaan>

Rosenlöf, A–M. 2023. Kulttuurihyvinvoinnin tilannekatsaus: kulttuurihyvinvointia edistetään monitoimialaisena yhteistyönä. Luento 9.10.2023. Taiteen Sulattamon 10-vuotis juhlaseminaari. Helsinki.

Satri, J. 2014. *Sisäinen lepatus. Herkän ihmisen tietokirja*. Basam books.

Suvilehto, P. 2020. *Oi ihana satu. Lasten ja nuorten kirjallisuusterapia*. Avain. Helsinki

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2023. Tarinallisuus osallisuuden edistämisen keinona. Viitattu 11.9.2023. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-edistamisen-mallit/uudista-asiakastyota-luovasti-ja-leikkisasti/tarinallisuus-osallisuuden-edistamisen-keinona>

Tieteen termipankki 2020. Kielitiede: metafora. Viitattu 23.11.2023. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:metafora>

Tolvanen, P. 2022. Saavutettavaa numerotietoa etsimässä. *Grafia-lehti* 4/2022. Grafia ry. Helsinki

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Turja, L. & Vuorisalo, M. 2022. Lasten oikeudet, toimijuus ja osallisuus oppimisessa. Teoksessa: Koivula, M., Siippanen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim.) 2022. Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Vastapaino. Tampere. 37–56.

Tökkäri, V. 2018. Fenomenologisen, hermeuttis-fenomenologisen ja narratiivisen kokemuksen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa: Toikkanen, J & Virtanen, I. 2018. Kokemuksen tutkimuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö. Viitattu 1.11.2023. <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/63420>

Venäläinen, P., Mäkinen, M., Pajunen-Kyynäräinen, S., Leisiö, H., Valta, A & Viljanen, S. 2022. Lastenkulttuurin laatukäsikirja. Suomen lastenkulttuurikeskusten liitto. Viitattu 20.8.2013. <https://lastenkulttuuri.fi/wp-content/uploads/2022/12/laatukasikirja.pdf>

Vilka, H. 2007. Tutki ja mittaa. Tammi. Helsinki.

Vilja, M. 2022. Näkymätön reppu. Karisto.

Vilja, M. 2023. Villikissareppu. Karisto.

Vuori, J. 2021a. Laadullinen sisällönanalyysi. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu: 4.11.2023. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>

Vuori, J. 2021b. Aineiston tuottaminen. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu: 22.11. 2023.
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>

YK:n lapsen oikeuksien sopimus 60/1991. Annettu Helsingissä 21.8.1991. Viitattu 22.10.2023.
<https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060#idm46494960138688>

Ylönen, H. 2000. Lohditut linnut. satujen merkitys lapselle. Tammi. Helsinki.

Webropol- kyselylomake

Kysely erityisherkkyyteen liitettyistä lapsuusajan kokemuksista

Pakolliset kysymykset merkitty tähdellä (*)

Hei! Olen Aura Leskinen ja opiskelen kulttuurihyvinvointia (Medianomi YAMK) Turun ammattikorkeakoulussa. Lähestyn sinua, sillä tarvitsen opinnäytetyötäni varten juuri sinun muistojasi lapsuusajan kokemuksistasi, joissa mielestäsi erityisherkkyytesi on tullut jollain lailla ilmi. Minua kiinnostaa erityisesti kertomukset ja tarinakuvaukset näistä tilanteista sekä se kuinka olet toiminut näissä tilanteissa. Lapsuusajan kertomuksia näistä tilanteista tullaan käyttämään myöhemmin pohjana erityisherkkyyttä koskevan lastenkirjan toteutuksessa. Näin ollen osallistumalla tähän kyselyyn voit myös tukea erityisherkkyyttä kokevia lapsia ymmärtämään paremmin omaa herkkyyttään. Tämän kyselyn kautta kerätyt lapsuusajan kertomukset anonymisoidaan lopuksi niin, ettei tarinoiden kertojia pysty tunnistamaan. Yhteistyötahona opinnäytetyössä sekä sen pohjalta toteutettavassa lastenkirjaprojektissa toimii HSP Suomi ry:n lapsi-, nuoriso- ja perhetyön tiimi.

1. Vastaamalla tähän kyselyyn annat luvan käyttää näitä vastauksia osana opinnäytetyötäni sekä myöhemmin toteutettavaa lastenkirjaa *

Kyllä, annan luvan

2. Lastenkirjan tapahtumat tulevat sijoittumaan pitkälti kouluympäristöön ja sinne liitettyihin erityisherkkyyden kokemuksiin. Millaisia muistoja/tarinoita sinä muistat omilta kouluajoiltasi (6-13v) ? *

---

3. Millaisissa tilanteissa lapsuudessa koit erityisherkkyyden haastavaksi? Millaisia muistoja/tarinoita näihin tilanteisiin liittyy? *

---

4. Itse kehitin kouluaikana eräänlaiseksi selviytymiskeinoksi haastavaksi koetuissa tilanteissa pidellä itseäni kädestä kiinni rauhoittaakseni itseäni. Muistatko oliko sinulla lapsuudessa tällaisia ns. selviytymiskeinoja tai hyväksi koettuja toimintatapoja? Miten sinä selvitit nämä tilanteet? *

---

5. Millaisissa tilanteissa lapsuudessa koit erityisherkkyyden vahvuudeksi? Millaisia muistoja/tarinoita näihin tilanteisiin liittyy? *

---

6. Millaisia muistoja sinulla on lapsuusajan erilaisista vuorovaikutustilanteista (ystävät, sukulaiset, opettajat jne.) ? *

---

7. Onko vielä jotain muuta mitä haluaisit kertoa aiheeseen liittyen? *

Suostumuslomake

TIEDOTE/ SUOSTUMUSLOMAKE

Olen Turun ammattikorkeakoulun opiskelija Aura Leskinen ja toteutan parhaillaan medianomin (YAMK) tutkintoon liittyvää opinnäytetyötä kulttuurihyvinvoinnin koulutusohjelmassa. Opinnäytetyön yhteydessä haastattelen herkkyyden sekä muiden sensitiivisten aiheiden parissa työskenteleviä lastenkirjailijoita sekä kuvittajia. Opinnäytetyöni osana toteutettavien haastatteluiden kautta tarkoitukseni on kerätä tietoa erilaisista työskentelymalleista sekä lapsen hyvinvointia tukevista toimintatavoista sensitiivisten aiheiden käsittelyssä. Tarkoitukseni on hyödyntää keräämääni aineistoa osana kulttuurihyvinvoinnin kenttään sijoittuvaa palvelumuotoiluprosessia (erityisherkkyyteen liittyvän lastenkirjan suunnittelu). Toteutan opinnäytetyöhön liittyvät haastattelut yksilöhaastatteluina. Pyydän haastatteluun osallistuvilta suostumuksen haastattelujen toteuttamiseksi. Haastattelun kautta saamaani tietoa, tulen hyödyntämään ainoastaan opinnäytetyössäni sekä siihen liittyvän lastenkirjan suunnitteluprosessissa.

Haastattelut nauhoitetaan ja haastattelun nauhat tuhoetaan välittömästi niiden purkamisen jälkeen.

Yhteystiedot mahdollisia kysymyksiä varten: Aura Leskinen (aura.leskinen@edu.turkuamk.fi)

Kiitos osallistumisestasi!

Suostun siihen, että minua haastatellaan kyseistä opinnäytetyötä varten. Annan myös luvan nauhoittaa tämän haastattelun.

Päiväys _____

Haastateltavan allekirjoitus ja nimen selvennys _____

Teemahaastattelun runko

Kirjailijahaastattelut/ Teemahaastattelun runko

Millaista koulutusta sinulla on?

Miten päädyit erityisherkkyyttä/herkkyyttä käsittelevien lastenkirjojen kirjoittamisen pariin?

Miten käsittelet kirjoissasi sensitiivisiä aiheita?

Miten lastenkirjan muotoiluprosessi kohdallasi muotoutuu? Millaisia vaiheita siihen kuuluu?

Miten lähdet taustoittamaan käsillä olevaa aihepiiriä?

Onko sinulla ollut jotain opponenteja/mentoreita/yhteistyökumppaneita, joiden kanssa pääset peilaamaan prosessia? Jos on niin millaisista ammattikunnista?

Pilotoidaanko lastenkirjoja ennen niiden julkaisua kohderyhmän keskuudessa? Tai jotenkin muutoin?

Mikä on mielestäsi lastenkirjailijan vastuu lapsen mielikuvituksen kehittymisessä?

Mistä lastenkirjojen julkaisuun voi saada rahoitusta, miten prosessi kustantajan kanssa etenee?

Onko mielestäsi sensitiivisten aiheiden pohjalle rakentuvien tarinoiden rakenne jollain tapaa erilainen kuin esimerkiksi lapsille suunnattujen viihteellisimpien kirjojen tarinan rakenne? Huomioon otettavat mahdolliset erityispiirteet?

Kuinka huomioida tarinan mielenkiinnon säilyminen koko kirjan kertomuksen ajan? Millaisia keinoja?

Tarinan kerronnan vaiheet (millaisia vaiheita löytyy hyvästä tarinasta)?

Miten lähdet rakentamaan tarinaa? Taustoitatko tarinoita jollain tapaa ennen aloittamista?

Kuvituksen ja tarinan yhdistäminen, kuinka se tapahtuu?

Miten kuvittajat ja kirjailijat löytävät toisensa? Onko erityisiä keinoja, kuinka tarina ja kuvitus saadaan nivoutumaan yhteen? Mitkä asiat kuvituksen (kuvittaja/kuvitustekniikka) valintaan vaikuttavat? Erityisvaatimuksia kuvituksen valintaan sensitiivisten aihepiirien käsittelyssä?

Millaisia haasteita koit vai koitko haasteita herkkyyttä käsittelevää kirjaa tehdessäsi?

Millaiset asiat vaikuttivat kuvitustyylin valintaan? Miten päädyit juuri tällaiseen kuvitustapaan?

Millaisia tavoitteita sinulla oli kirjan suhteen? Miten kauan kirjan tekemiseen meni aikaa?

Millaista asiantuntijaa suosittelet minulle tulevan erityisherkkyyteen liittyvän lastenkirjan tarkistajaksi?

Ensimmäinen teemoittelu

Kaavio riskitekijöihin ja niiden hallintaan liittyen

